

CIVILITIKA,
A NÉPFELSÉG TUDOMÁNYA

CIVILITIKA,
A NÉPFELSÉG TUDOMÁNYA

© Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány, 2017
© Dr. Csizmadia László, © Dr. Fricz Tamás,
© Dr. ifj. Lomnici Zoltán, © Dr. Papp Miklós, 2017

ISBN 978-615-5700-07-1

ELŐSZÓ

A 21. század civiljeinek mindent megelőző feladata az élhető világ fenntartása. A természet Istenadta gazdagságát a gondolkodó ember tudja megőrizni, majd az utána következő nemzedékeknek örökségként átadni.

A feladat végrehajtása észszerűséget, erőt, közjót követő működtetést feltételez, amihez az elmúlt kétezer év történelme bőséges és tanulságos tapasztalattal szolgálhat.

Kiindulópont, hogy a társadalmaknak szükségük van rendszerre, irányító vezetésre. Az irányító hatalom megszerzhetősége demokratikus viszonyok között politikai csatározások eredménye, ahol betartásra kerülnek a jogállamiság szabályai. Az erőszakkal véghezvitt hatalomszerzés formái, a puccsok és ellenforradalmak a politikai bűnözés kategóriájába tartoznak.

A demokratikusan működő társadalmak elfogadták a politika elsődlegességét, legálissá tették a különböző filozófiájú pártoknak a hatalom megszerzéséért folytatott versenyét. A választásokkal kialakuló társadalmi, politikai és jogi szerkezet alapját a polgárok többségének támogató szimpátiája hozza létre.

Itt érdemes megállni.

Tegyük fel a kérdést, hogy van-e a civileknek, a népfelség tulajdonosainak olyan eligazító tudománya, amely kiegyensúlyozhatja a politikai tudományra alapozó pártok előnyét. A válasz: nincs. Ezért a nemzetek polgárainak szükségük van olyan tudományágra, amely választások esetén megbízható alapot nyújt ahhoz, hogy a hatalom birtoklását jó kezekbe adják. E tudomány lehet a civilitika.

A politikai tudomány ismerete és torzítása napjainkban a pártpolitizálást szolgálja, sokszor az emberi hiszékenység kihasználására épül. Mondjuk, hogy az állam tisztességes működtetésének alapja a három hatalmi ág jelenléte, azaz a fékek és ellensúlyok rendszere. E rendszer optimális működtetéséhez előszobát jelenthet a politika és a civilitika párhuzamos jelenléte.

A civilek alapvető érdeke a pártpolitikák céljainak átvilágítása, a pártok versengésének objektív értékelése. Ehhez nyújthat segítséget a pártok

történelmi és közelmúltbeli működésének elemzése, az általuk realizált, közjót szolgáló vagy azzal ellentétes teljesítmények értékelése.

A 21. században elkerülhetetlenül szükséges a civilitika tudományának kialakítása, amelyre támaszkodva a társadalom civiljeinek cselekvése optimális irányt biztosít a nemzeti és európai civilizáció működtetéséhez.

A civilek pártokról kialakított véleménye megosztott. Azt is látjuk, hogy a többség szavazata, véleménye van legközelebb a társadalmi igazságosság megvalósulásához. Valljuk, hogy a kisebbségben maradtakat szolidaritással lehet a győztes nagyobb közösségbe integrálni. Nem hiszünk az emberek politikával kapcsolatos semleges magatartásában. Meggyőződésünk, hogy a passzivitás is olyan elkötelezettséget jelent, amely a társadalom aktív többségének akaratához igazodik. Nyíltan valljuk, hogy a keresztényi civilizáció értékeit követve szolgálunk kell a nemzeti szuverenitást, identitást, miközben a szubszidiaritás hívei vagyunk, amelyet szerintünk csak önkorlátozással lehet szűkíteni.

Az EU nem létezhet a 27 tagországban egyaránt megszervezett civil szellemi honvédók nélkül. A szólás- és véleményszabadság minden polgárnak jár, és nem korlátozható. Civil misszióink céljai és irányai egyértelműek, kiállunk az EU intézményeinek reformja mellett, a bürokrácia brüsszeli elefántcsonttoronyának lebontására szövetkezünk, célunk, hogy az európai uniós polgárok sorskérdéseit csak közvetlenül, véleményük kikérése után lehessen eldönteni (népszavazás, népi konzultációk).

Szorgalmazzuk az uniós polgári kezdeményezésekről szóló törvény megváltoztatását, nem tűrhetjük, hogy az unió lakosságának kezdeményezései elé szinte áttörhetetlen akadályokat állítson.

Konstruktív javaslatot juttatunk el az Európai Unióhoz a migránshelyzet kezelésére és kontinensünk közös határvédelmének biztosítására.

Civil misszióink, miközben megalapozza a civilitika tudományát, ismeretterjesztésével és konkrét cselekvéseivel elősegítheti az európai, valamint a magyar nemzet választópolgárainak jó ügyek melletti állásfoglalását és tisztánlátását.

Dr. Csizmadia László

A CIVIL TÁRSADALOM FOGALMA

A polgár szabadságát az egyéni és állampolgári jogok garantálják. A polgár – az állampolgár – azonban nem pusztán egyén, individuum, hanem egy nemzet és egy társadalom tagja is. Különböző közösségekben vesz részt, amelyek együttesen alkotják a civil – vagy polgári – társadalmat. A polgár tehát nem magányos Robinson, aki pusztán az egyéni jogai és kötelességei alapján cselekszik, hanem egyben közösségi lény is, s utóbbi esetében a civil társadalom része.

A magunk részéről a továbbiakban a civil társadalomra fókuszáljuk a figyelmünket. Első kérdésünk a következő: mi a civil társadalom?

A civil (polgári) társadalom a modern államtól független, közélet-orientált, szabadon cselekvő polgárok – egyének és csoportok – világa. A tágabb értelemben vett társadalom két részre oszlik:

a) Magántársadalomra, amely a privát cselekvések terepe, ideértve az egyén mindennapi életét, a családot, a kulturális és szabadidős tevékenységeket stb.

b) Civil társadalomra, amely a polgárok közéleti tevékenységeit foglalja magába. Ideértendő a döntéshozatal, az egyesületek, az alapítványok, a szakszervezetek, a mozgalmak, a sajtó, az állampolgári kezdeményezések stb. terepe. A társadalomnak ez az a szférája, amely az állam feletti kontrollt gyakorolja.

A civil társadalom nem önmagában létezik: léte az államhoz való viszonyban értelmezhető. Civil társadalom és állam szimbiózisban áll egymással: nincs állam – mármint demokratikus állam – független civil társadalom nélkül, s nincs független civil társadalom állam nélkül.

A civil társadalom történeti „kialakulása”

Amikor politikatörténetileg vizsgáljuk a civil társadalom kialakulását, megállapíthatjuk, hogy a civil társadalom és az állam fogalma egészen a 18. századig nem vált külön egymástól; a polgári filozófiában ekkortól

választják külön a két fogalmat. A kapitalista korszak előtti középkorban állam és társadalom sajátos „egységben” jelentkezett; a rendi, feudális viszonyok között az állam hatalmi hierarchiái megjelentek a társadalmi viszonyokban is. A társadalom, a gazdaság, a kultúra felolvadt az államban, az állam volt a meghatározó szféra, a társadalom pedig az alárendelt.

A 18. században viszont, szoros összefüggésben a kapitalizmus és a polgárság kialakulásával, angol, skót, amerikai és francia szerzők kezdték emlegetni a civil társadalmat az államtól függetlenül. A skót szerzők, mint például Ferguson vagy Adam Smith azt követelték, hogy az államtól le kell választani a civil társadalmat, és külön entitásként kell kezelni, főleg gazdasági okok miatt. Számukra a kapitalizmus, a vállalkozás függetlensége, önállósága volt a meghatározó szempont, hiszen abból indultak ki, hogy a vállalkozó csak akkor képes haszon termelésére, ha független az államtól, az állam nem szól bele a ténykedésébe, s nem vonja el tőle munkája profitját.

Az angol Locke-nál ezzel szemben a kormányzás és a civil (polgári) társadalom viszonya jelent meg, az amerikai Paine a despotizmussal, az elnyomással szemben fogalmazta meg a civil, polgári társadalom jelentőségét, míg a francia Montesquieu a hatalommegosztás fontosságáról beszélt.

A civil vagy polgári társadalom leválása az államtól a kapitalizáció megjelenésével és a polgárság kialakulásával áll összefüggésben. A vállalkozó polgár (bourgeois) elsődleges érdeke volt, hogy önálló cselekvési terepe legyen, amelybe nem szólhat bele az állam. Ez a liberalizmus alap gondolata is, s bár az önállósodás szándéka gazdasági alapú, eleinte ennek jogi-politikai vonatkozásai domináltak, döntően azért, mert a civil vagy polgári társadalom jogi függetlensége jelenthette a garanciát a polgárság, a burzsoázia gazdasági szabadságához.

A 19. századra a polgári forradalmak, az amerikai függetlenségi háború, valamint az angliai fokozatos változások következtében a civil vagy polgári társadalom létjogosultságot nyert, jogi értelemben elnyerte az államtól való függetlenségét, fokozatosan elfogadottá váltak az emberi és állampolgári jogok – legalábbis a nyugat-európai és az észak-amerikai régióban. Az állam és a társadalom jogi-államjogi-alkotmányos különválasztása után a civil társadalom gazdasági oldala is egyre inkább a politikai gondolkodók figyelmének fókuszába került, hiszen a jogi-alkotmányjogi autonómia után fontossá vált a piaci, vállalkozói, tulajdonosi autonómia, annak az

igénye, hogy az állam immáron gazdaságilag se tudjon beavatkozni a polgárság, a burzsoázia tevékenységébe.

Ezekre a változásokra két német filozófus, Hegel és Marx is ráirányította a figyelmet. Mindketten polgári társadalomról (bürgerliche Gesellschaft) beszéltek, mégis eltérő módon. Marxnál a civil társadalom megegyezik a polgári (burzsoá) társadalommal, azaz nála ez a szféra túlzottan a gazdasági emberre, a vállalkozóra koncentrálódik. Nem látta meg a civil társadalom nem gazdasági, hanem politikai jelentőségét, s mivel a kapitalizmust vehemensen elutasította, ezért nem láthatta meg a civil társadalomban rejlő pozitív, demokratikus alapértékeket sem.

Hegelnél más a kiindulópont. Nála a polgári társadalom több a gazdaságnál, abba beletartoznak a társadalom legváltozatosabb köztintzményei, a kulturális szféra, a bíróság, az oktatás, a rendőrség stb. Hegel szerint a polgári (civil) társadalom a család és az állam között helyezkedik el, s morális funkciója is van. (Hegel, 1971)

A kérdés: honnan a morális funkció?

Hegel válasza az, hogy a polgári társadalom túlnő az egyénen, megjelenik benne a közösség mint egység, így a polgári társadalom nem más, mint közvetítő közeg, amelyben az egyén képes felfogni, észlelni, megélni a közösséget, a társadalmat és a nemzetet, s ezáltal eljut az államig. Ez pedig felelősséggel tölti el a közösségi, állami, nemzetállami ügyek iránt, s a közösségi, állami cselekvéssel szemben normák fogalmazódnak meg benne. A polgári társadalom tehát az egyéni önzés és az állam között képez hidat; ezt a gondolatot fejtették ki – más és más megközelítésből – olyan szerzők is, mint Saint-Simon, Tocqueville, Durkheim, Tönnies, Parsons.

Marx azt persze jogosan feltételezte, hogy a polgári társadalom eredetileg valóban a kapitalizmus kifejlődésének a terepe, ahol a szabad tulajdonmozgás megvalósulhat. (A tulajdon kiszabadul az ókori és középkori államcentrikus társadalmak kötöttségei alól.) Tény, hogy a civil társadalom lényege a polgárság megléte és működése, de nemcsak a burzsoá, tehát a gazdasági ember, a vállalkozó, hanem az állampolgár, a honpolgár (citoyen) terepe is, akiben immáron a közösségi felelősség is megjelenik. Mindez nem véletlen, hiszen a gazdasági ember, a tulajdonos vállalkozó „biztonsága” csak az állam korlátozásán és ellenőrzésén keresztül valósulhat meg, ehhez viszont már állampolgári mentalitás szükséges, mely

több, mint a burzsoá önzés. Magyarul, a vállalkozás és a vállalkozó polgár szabadságának is feltétele a közösségben gondolkodó polgár megléte.

Ebből kiindulva a polgár két vonása jelenik meg:

- a) a burzsoá, a gazdasági polgár, a tulajdonos vállalkozó,
- b) a citoyen, az állampolgár vagy honpolgár, a közösségi, morális lény.

Hegelen itt már túllépve kijelenthetjük, hogy a modern értelemben használt civil társadalom a citoyenek, az állampolgárok vagy honpolgárok világa, akik közösségben gondolkodnak, erkölcsi normákat követnek, s közvetlen kapcsolatban állnak az állammal, ellenőrzik annak tevékenységét.

Természetesen a burzsoá, a vállalkozó is lehet citoyen, sőt ez a kívánatos, és fordítva, a citoyen is lehet egy személyben vállalkozó. Jelenkorunkban bőven van arra példa, hogy a gazdasági emberek citoyenként is működnek, vagy fordítva. Ám a modern kor, sőt jelenkorunk legfőbb sajátossága mégis az, hogy a gazdasági szféra emberei különválnak a civil társadalomtól, és saját logikájuk szerint működnek. Modern szóhasználat szerint a „piac”, a „befektetők” világa mára jócskán különvált a morális, közösségi felelősséggel rendelkező citoyen-, honpolgári világtól, önálló logika és döntési mechanizmus vezeti az előbbi szférát. Sőt, igazából arról beszélhetünk, hogy kialakult az állam, a civil társadalom és a piac (vagy gazdaság) hármassága, s legújabb kori jelenség, hogy a piaci szereplők (pénzügyi alapok, bankok, nemzetközi pénzügyintézetek, befektetők, globális pénzügyi csoportok stb.) nemhogy közösségi felelősséggel rendelkezének, ellenkezőleg, igyekeznek megszerezni a hatalmat mind az állam, mind a civil társadalom felett.

Ez már a 21. század kihívása, s éppen a piac túlterjeszkedése és globális uralomvágya miatt óriási a jelentősége annak, hogy mennyire erős a civil társadalom és az állam, illetve hogy milyen hatékony és jól intézményesült a két szféra közötti viszony. Nagy bizonyossággal mondhatjuk, hogy e két szféra, illetve a közöttük kialakuló kapcsolatrendszer hatékonysága a garanciája a demokrácia és a szabadság fennmaradásának, de a kettő közül is különösen meghatározó a civil társadalom szervezettsége. Az utóbbi azért állítható, mert az állam is a közösség, a nemzetközösségek jólétében érdekelt ugyan és a közjó elérése a célja, mégis az állami hatalmi monopóliumok megléte miatt még demokratikus viszonyok között is kerülhet olyan politikai kalandorok kezébe a kormányzás, akik az államot eltérítik

a közösség iránti felelősségtől, és az önkény, az autokrácia irányába mozdítják el a politikai rendszer és a közélet egészét.

Ezzel szemben a civil társadalom „par excellence” önmagában vett közösségiség. Eleve nem rendelkezik olyan hatalmi jogosítványokkal, amelyek eltéríthetnék az önkény, az autokrácia irányába. *Elsődleges funkciója éppen az, hogy az állam morális kontrollját adja, az államot korlátozza hatalma kiterjesztésében, illetve együttműködjön vele a demokratikus játékszabályok betartása, a közjó megteremtése érdekében.* A civil társadalom az önmagában vett demokrácia: demokrácia csak a jól működő civil társadalom által teremthető, illetve a demokrácia nem más, mint egy jól tagolt, erkölcsi és normatív alapokon álló civil társadalom megtestesülése az államban. Mindebből fakad a civil társadalom modern korban vett kiemelkedő jelentősége, amely egyszerre a demokrácia garanciája, a demokratikus állam védelmezője, illetve a piac globális uralmi terveinek korlátozója.

Érdemes ezek után figyelmünket a civil társadalom és az állam viszonyára koncentrálnunk. Kiindulópontként megfogalmazható, hogy a civil társadalom és az állam viszonya kölcsönös, nem lehet az egyiket a másik fölé helyezni. (Itt jegyzendő meg, hogy a szélsőséges, diktatórikus politikai irányzatok az államot emelik piedesztálra, míg az anarchisták és radikális liberálisok a civil társadalom szerepét túlozzák el.) Az állam nem mindig a megtestesült Rossz, mint ahogyan a civil társadalom sem a megtestesült Jó. Kétségtelen például, hogy a nyolcvanas évek Lengyelországában a Jaruzelski-féle rendőrállammal szemben állt a Szolidaritás által szervezett civil társadalom, s ekkor valóban a civil társadalom volt a „Jó”. De lehet ellenpéldát is találni: Indiában az állam, a politika már évtizedek óta demokratikus körülmények között működik, miközben a „civil társadalom” a mai napig olyan középkori kasztrendszerben él, amely éppen a polgári függetlenség, egyenjogúság és szabadság esélyét nem adja meg. Ebben az esetben tehát sokkal inkább az állam a „Jó”.

E példákkal arra utalunk, hogy egy jó civil társadalom megléte még nem garancia arra, hogy jó állam is működjék, s fordítva, a közjó és demokrácia iránt elkötelezett állam sem mindig tudja megoldani a társadalmakban felgyülemlett, múltból fennmaradt problémákat. Stabil és tartós demokrácia csak ott fejlődhet ki, ahol egy jól kiépített, tagolt, intézményesedett civil társadalomra épül fel egy demokratikusan működő, erkölcsi norma-

kat betartó állam. *Az alap tehát a civil társadalom, amely azonban nem sokra jutna egy közjó iránt elkötelezett, demokratikus jogállam nélkül.*

A civil társadalom jogi-alkotmányos függetlensége az államtól – mely nélkül nem is létezne – mára már megvalósult, a modern democráciákban evidenciának számít. Létezik azonban egy újabb kihívás is, amelyre Jürgen Habermas német filozófus hívta fel a figyelmet. Habermas szerint a modern társadalmak alrendszerekre esnek szét, amelyek között nincs kapcsolat, s e rendszerek gyarmatosítják az úgynevezett „életvilágot” (az utóbbit felfoghatjuk úgy is, mint civil társadalmat), behatolnak abba, uralják azt. E folyamat eredményeképpen viszont elveszik az „uralommentes kommunikáció” terepe. Habermas itt azt feszegeti, hogy nemcsak az állami politikai diktatúra veszélyes a civil létre nézve, hanem az állam szinte észrevétlen „társadalmasodása” is, amellyel mintegy manipulálja a civil társadalmat, állami „logikát” visz bele a civil kommunikációba (Habermas, 1993).

Mindez arra figyelmeztet, hogy a modern democráciákban a civil társadalom általában már nem szorul ugyan jogi védelemre – bár országoként előfordulhatnak ilyen problémák is –, viszont védeni kell a tartalmi függetlenségét, hogy autonómiáját és arculatát megőrizhesse. Különösen a közép- és kelet-európai új democráciákban megfigyelhető jelenség, hogy amíg az államok, kormányok és pártok deklarálják a civil szervezeti lét függetlenségét és autonómiáját, közben a legkülönbözőbb informális utakon igyekeznek a civil szervezetekben és mozgalmakban „megjelenni”, „ott lenni”, s egyben meghatározni, hogy a civilek milyen célokat tűzzenek ki, milyen eszközöket alkalmazzanak, és a nyilvánosság előtt miről folytassanak diskurzusokat stb. A befolyásolás formái különbözőek a pénzügyi függőség kialakításától kezdve egészen a civilek politikába való csábításáig, ami azért veszélyes, mert könnyen válhat az adott ország civil szférája valóságosan függetlenből csak formálisan független, látszólag önálló, valójában azonban a politikai pártok és kormányok befolyása alatt álló, azok által eszközként irányított ál-civil társadalommá. Ebben az esetben ugyanis, ha az állam informálisan megszünteti a civil szféra „uralommentes kommunikációját”, akkor a civil társadalom politizálódik, „államosodik”, megszűnik az ellenőrző, morális és közösségorientált funkciója, amely a demokrácia elsődleges garanciája.

Mindezek fényében kell hangsúlyozni, hogy a civil társadalom függetlenségének nemcsak jogi-alkotmányos, hanem pénzügyi és tartalmi

feltételei is vannak. Fontos, hogy a civil szervezeteket segítő állami pénz-elosztás – amely nélkül nehezen működik a civil szféra – mechanizmusa semleges, transzparens és átlátható legyen. Másfelől legalább olyan fontos, hogy a civil társadalom belső közéletébe a pártok és a kormányok ne hatolhassanak bele, *a civil társadalom nem válhat az állam visszhangjává, hanem a független és önálló diskurzus alakítsa a civil szféra céljait, témáit, konfliktusait és párbeszédeit az állammal.*

A civil társadalom Nyugaton és Közép- és Kelet-Európában

Alapvető kérdés – amire még nem tudhatjuk a választ –, hogy a közép- és kelet-európai régióban megvalósítható-e ugyanolyan civil társadalom, mint Nyugat-Európában, hiszen a történelmi fejlődés a két régióban alapjaiban eltér egymástól. Nyugat-Európában a demokratizáció bottom-up (alulról felfelé) irányú folyamat volt, amelynek lényege, hogy először a társadalom erősödött meg, tagolódott, függetlenedett az államtól, majd már mint civil társadalom kényszerítette ki az állam demokratizálódását, a jogállam kialakulását. Ezzel szemben Közép- és főleg Kelet-Európában top-down (felülről lefelé) irányú folyamat zajlott le: a változások kívülről és felülről érkeztek, a Szovjetunió összeomlása után az egyes országok ellenzéki elitjei demokratizálták az államot, szabad választásokat tartottak, többpártrendszert vezettek be, új alkotmányt hoztak létre stb. S csak ezek után, az állam demokratizálása után került/kerül sor a civil társadalom, az állampolgári, citizen politikai kultúra lassú és nehéz kialakulására.

Nagyon valószínű, hogy ezek a történelmi adottságok nem változnak meg egykönnyen, nevezik bár a politikai rendszert diktatúrának vagy demokráciának. Ez különösen Kelet-Európára igaz. Közép-Európa esetében más a helyzet, itt egy „köztes” fejlődéssel van dolgunk, hiszen ebben az alrégióban a civil mozgalmaknak mindig sokkal több mozgásterük volt, mint keletebbre. A civil társadalom bizonyos kiépítettsége a második világháború előtti időkhöz megfigyelhető volt, tény azonban, hogy a negyvenéves kommunizmus korszaka jelentős rombolást okozott ezen a területen is. Közép-Európában tehát a jelen és a jövő dönti el, hogy a társadalmak mennyire és milyen mértékben lesznek képesek a nyugat-európai civil politikai kultúrához hasonló állapotok kialakítására.

A modern nyugati politikatudomány a nyugati tapasztalatokra alapozva a mai civil társadalom és állampolgári politikai kultúra négy fontos elemét hangsúlyozza. Ezek a következők:

- Az első az a megfontolás, hogy a civil társadalom az állammal szemben őrzi az állampolgárok függetlenségét, védi szabadságukat, vagyonukat, jogaikat. Ez tehát az elválasztás, az államtól való leválás hagyományos liberális koncepciója, amely Locke gondolataiig nyúlik vissza.

- A második elem szerint a civil szervezetek hozzájárulnak a társadalmi konfliktusok orvoslásához, elősegítik az elitek rekrutációját és tehermentesítik az államot azzal, hogy fontos teljesítményeket vesznek le a válláról (lásd szolidaritásközösségek, szociális hálók, nyilvános szolgálatok átvállalása stb.). Ez a pluralizmuselméletre épülő gondolat a liberalizmuskoncepcióval szemben a társadalom és az állam kapcsolatát hangsúlyozza.

- A harmadik elem kiemeli, hogy a civil társadalom működő szervezetei a demokrácia iskolái. E Tocqueville-től származó és mások által is átvett gondolat szerint a civil társadalom normatív, részvételi és személyes hozzájárulást ad a demokrácia megerősödéséhez, s olyan állampolgári erényeket fejleszt ki, mint a tolerancia, egymás elismerése, kompromisszumképesség, bizalom, őszinteség és megbízhatóság (mely tulajdonságok nélkül a demokráciák aligha működőképesek). (Tocqueville, 1993)

- Végül a negyedik elem azt hangsúlyozza, hogy a civil társadalom kiszélesíti a társadalmi érdekek artikulációját és aggregációját egy úgynevezett politika előtti (vorpolitisch) térben, miáltal a nehezen megszervezhető és hátrányos helyzetű csoportok lehetőséghez jutnak önmaguk kifejezésére a nyilvánosság előtt. Ennek révén a rejtett társadalmi konfliktusok tematizálódnak (agenda-setting) és kezelhetővé válnak. Ebben a megközelítésben a demokrácia és a civil társadalom gyakorlatilag szorosan egymáshoz kapcsolódik.

Mindezekhez hozzátennénk, hogy a civil társadalom és politikai kultúra megléte vagy nem megléte nem más, mint magának a demokráciának a léte vagy nemléte, hiszen itt fogalmi azonosságról van szó. A demokrácia mint népuralom hogyan képzelhető el másként, mint hogy a nép megszervezett, képviseli érdekeit és részt vesz a róla szóló döntésekben? Ha ez ugyanis nincs így, akkor pusztán politikai elituralom, avagy politikai elitdemokrácia (formális, választási demokrácia) létezik, s az pedig egy másfajta értelmezést igényel. Linz és Stepan ezt úgy fogalmazza meg, hogy

állam nélkül nem létezik állampolgárság, állampolgárság nélkül pedig nincs demokrácia. (Linz–Stepan, 1996)

Nézzük ezek után, mit tapasztalunk több mint húsz évvel a rendszer-váltások után Közép- és Kelet-Európában.

Mint említettük, a több évtizedig tartó kommunizmus gyakorlatilag megszüntette a civil társadalmakat és kultúrát, már ahol egyáltalán volt, illetve bontakozott – azaz Közép-Európában. Kelet-Európában, a Kelet-Balkánon s főként Közép-Ázsiában pusztán rögzültek és fennmaradtak a civil társadalom és kultúra nélküli, alattvalói állapotok, s ennek következményei jól látszanak a két alrégió közötti különbségekben. Wolfgang Merkel német politológus írja le, hogy a civil társadalom létrejötte a legnehezebb és a leghosszabb időt igénybe vevő feladat, s az első húsz év pontosan mutatja, hogy a térségben a hiányzó állampolgári kultúra és civil társadalmi vitalitás különlegesen erős problémát jelent. (Merkel, 2010) Ezt a tényt bizonyítja, hogy a pártok és a politikai szervezetek kevés bizalmat élveznek az emberek előtt – a Nyugattal szemben –, s általában a jogállamba vetett hit is szignifikánsan kisebb, mint Nyugat-Európában. Ez pedig valós probléma, hiszen a jogállamba vetett bizalom nyilvánvalóan központi kérdése a demokratikus rendszer legitimitásának.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy világos különbség mutatkozik Közép-Európa, illetve a kelet-európai alrégiók között. Amíg Közép-Európában Nyugat-Euróához vagy az Egyesült Államokhoz képest némileg alulfejlett, de nem a demokráciával szemben álló civil társadalmak léteznek, addig ahogy Kelet felé haladunk, az utóbbi területeken már arról van szó, hogy ott soha nem létezett a civil társadalom kezdeménye sem, de hiányzik a demokrácia elvi támogatása is. Kelet-Európában – s még inkább a Kaukázusban és Közép-Ázsiában – nem alulfejlettségről, hanem egyszerűen nem civil és nem polgári, tágabban nem demokratikus mentalitásról beszélhetünk. Másképpen fogalmazva, ebben az alrégióban alattvalói kultúra van – avagy „köztes” kultúra, hibrid rendszer –, amelynek az autoriter rendszerek sokszor jobban megfelelnek, mint a demokráciák. Közép-Európában ezzel szemben alulfejlett, de a demokrácia felé irányuló civil társadalmak léteznek, ami a Nyugat felé mutat, a demokráciát tolerálja és elfogadja még akkor is, ha abban nem működik minden jól, sőt. Az persze elképzelhető, hogy a közép-európai demokráciák soha nem fognak hasonlítani a civil kultúra szempontjából sem, mondjuk, Svédországra,

Németországra, Angliára vagy Hollandiára, de mégis a demokratikus irányultság keretein belül értelmezhetők ezek az országok.

S mindehhez hozzátehetjük, hogy az európai uniós tagság, illetve a tagsági aspiráció a közép-európai, illetve az EU-ba igyekvő balkáni országok számára erőteljes elköteleződést jelent a demokratikus jogállamiság értékei iránt, beleértve ebbe természetesen egy hatékony és működő civil társadalom kiépítését is. Elmondható tehát, hogy egy polgári etikai kódex érvényessége legalább annyira vonatkozik a nyugat-európai, mint a közép-európai és EU-orientált országok civil társadalmaira és állampolgáira.

A civil társadalom Magyarországon

Magyarországon – akárcsak Lengyelországban vagy Csehországban – már a 19. századtól megkezdődött a civil társadalom kiépülése. A dualizmus időszaka e szempontból egyfajta „aranykor” volt, ezekben az évtizedekben virágzott ki a kulturális élet, gomba módra szaporodtak az egyesületek és egyesületek, sportkörök, színes sajtóvilág bontakozott ki, élénk művészeti és tudományos élet zajlott, egyszóval megfigyelhető volt a civil társadalom „eredeti tökefelhalmozása”, de leginkább intézményesedése.

Mindez folytatódott a trianoni tragédia után is, 93 ezer négyzetkilométerre beszorítva, a háborús fenyegetés árnyékában, s még tartott a háború utáni első években, a kommunista hatalomátvételig.

Tény ugyanakkor, hogy az 1948-1949-től 1989-1990-ig tartó kommunista, illetve szocialista diktatúra a civil társadalmat alapjaiban megtörte, szétporlasztotta. Mindez megmutatkozott intézményi és mentális szempontból is. Intézményi oldalról azt jelentette, hogy a civil társadalom intézményeit megszüntették, felszámolták (a szerzetes- és apácarendektől kezdve a polgári egyesületeken át a politizáló mozgalmakig és tovább), de még ennél is súlyosabb volt, hogy az emberekből kiirtották az önálló, szuverén, citoyengondolkodás gyökereit is. Ez a modern kori diktatúra – különösen annak első szakasza, a Rákosi-rendszer – lényegében véve megszüntette az állam és a társadalom különválasztását, s az állam újra rátelepedett a civil szférára, bekebelezte azt, nem engedte, hogy saját törvényei szerint működjön.

Noha az 1956-os forradalom leverése utáni Kádár-korszak valamelyest engedett a diktatúra szorításán, ez elsősorban abban nyilvánult meg, hogy

az emberek számára némi magánéleti szabadságot engedélyezett. Továbbra sem lehetett senki állampolgár, szabad és független civil, főleg nem honpolgár, viszont megengedték neki, hogy fogyasztópolgárként némi örömök érjék. A Kádár-korszak talán legnagyobb bűne éppen az, hogy a civil lét halvány, hamis látszatát teremtette meg, ám ez a nyúlós-nyálkás „langymeleg” tömegeket fogott meg és tartott az elégedettség állapotában. Mindez azonban azért nagy hátrány a mai demokrácia és civil társadalom építésének szempontjából, mert az emberekben nem alakult ki a diktatúrával szembeni olyan ellenérzés, sőt ha tetszik, utálat, amely termékeny, cselekvő energiákba tudott volna átfordulni a rendszerváltás hajnalán, s lehetővé tette volna, hogy bottom-up, azaz alulról jövő mozgalmak induljanak el a demokrácia megteremtése érdekében, s e folyamat során megteremtődhetek volna a civil társadalom alapjai.

Sajnos nem így történt, a fogyasztópolgárrá leminősített tömegek – atomizált masszává válva – képtelenek voltak civil erőket belevinni a rendszerváltásba és a demokratizációba, amely ettől az első időszakban jelentős mértékben elitdemokráciává vált – jól működő civil társadalom nélkül. (Megjegyzendő itt, hogy a legtöbb közép-európai és európai uniós demokráciában a civil társadalom kialakulatlansága szintén megfigyelhető volt, természetesen országonként különböző mértékben.)

Mindez annak ellenére történt így, hogy a Kádár-rendszer válságba fordulása idején, a nyolcvanas évek második felében Magyarországon gyakorlatilag ismét gomba módra szaporodtak a civil, közéleti és nem csak közéleti jellegű szerveződések, új szakszervezetek. Ugyanakkor 1988-1989-től kezdve fordulat állt be, ekkor jelentek meg az új, ellenzéki pártok, s az e pártok által irányított ellenzéki elitcsoportok koncepciója vált meghatározóvá a magyar rendszerváltás és demokratizáció karakterét illetően. Az ellenzéki politikai elit tagjai kifejezetten és határozottan a pártokat és az államot helyezték előtérbe az átmenet során a civil mozgalmakkal szemben. Nem a civilekkel fogtak össze, hanem nagy előszeretettel ültek le a pártállami elit vezetőivel a kialakítandó jogállam kereteinek meghatározására s annak eldöntésére, hogy abban a régi és az új elitnek milyen szerepek juthatnak.

E folyamat következtében a kezdetben civil mozgalmak vezetői pártokba léptek be, gyakran e szervezetek felszámolódtak, s így a versengő pártelitiek váltak meghatározóvá, míg a társadalmi részvétel, az állampolgárok integrálása, a civil szféra ügyei jelentős mértékben háttérbe szorultak.

Mi lehet a magyarázata a meglepően gyors „elitesedésnek”?

Kettős oka van. Az egyik, hogy – miként korábban kifejtettük – a Kádár-korszakban a társadalom atomizálódott, az emberek fogyasztópolgárokká váltak, s távol állt tőlük az állampolgári-citoyen magatartás.

Ám ez mégsem elegendő magyarázat, hiszen a rendszerváltás hajnalán mégis számos civil szervezet és mozgalom lépett a nyilvánosság elé. Éppen itt jön be a másik ok, amely az ellenzéki elit magatartásában rejlik: ez az elit dönthetett úgy is, hogy a civil szféra, az állampolgárok, ha tetszik, a tömegek felé fordul, s úgy is, hogy az állam, az akkor még pártállam elitjével kezd tárgyalásokba. Nos, az ellenzéki elit a második megoldást választotta: a pártállami elit felé fordult, azt tekintette elsődleges partnerének. Világossá vált, hogy – különösen a liberális ellenzéki elit – a társadalmat, az embereket amatőrnek tartotta a „magasröptű” dolgok befogadásához, szemben a saját maga professzionalizmusával.

Mindennek következtében Magyarországon a békés, tárgyalásos, alkudozós átmenet olyan „jól” sikerült, hogy annak következtében *a demokratikus jogállam civil társadalmi alapok nélkül jött létre*. Létrejött a demokratikus állam, demokratikus állampolgárok nélkül. Paradox módon a rendszerváltó politikai elit is hozzájárult ahhoz, hogy a magyar társadalom és a polgárok megmaradjanak kádári magánpolgárnak (s már nem is fogyasztópolgárnak, mert a tartós gazdasági válság következtében elvesztették állásukat, illetve nem növekedett, inkább romlott a jövedelmi viszonyuk). Civil társadalom helyett továbbra is csak magántársadalom létezett, atomizált polgárokkal, akiknek hiányoztak a mozgalmak, a szervezeteik és az intézményeik ahhoz, hogy az állammal, a politikával kapcsolatba, szimbiózisba lépjenek.

Mindez pedig azért problematikus, mert a szabadságot, a demokráciát ki lehet vívni polgárosodás, civil társadalom nélkül is, felülről (elitegyeségek, külföldi támogatások által), de konszolidálni és stabilizálni nagyon nehéz, szinte lehetetlen. Mint már említettük, a nyugati példa éppen a fordítottja a magyarnak és a többi közép- és kelet-európai országénak, hiszen ott a polgárosodás alapozta meg a civileledést, majd az állampolgárosodást és végül az állam demokratizációját, míg Magyarországon az államból indult ki a folyamat.

Csakhogy az állam önmagában nem tud mindent megoldani, nem is az a feladata: állampolgárságot, civil társadalmat hitelesen és tartósan csak alulról, polgári építkezéssel lehet megvalósítani, hosszú és nehéz

folyamatban. A rendszerváltás első tizenöt éve be is bizonyította, hogy „állami” civil társadalom nem létezik – vagy legalábbis ingatag és könnyen összeomlik. Ráadásul az esetleges civil kísérleteket tovább korlátozta az új – és a tovább élő kádári – elit azon gyanakvása, amellyel a civil kezdeményezéseket szemlélték, legyen az népszavazási kísérlet, népi kezdeményezés vagy hasonló. Az elit újra és újra a professzionalizmus kritikáját, sőt a plebejus, amatőr jellegű populizmust vélte felfedezni e törekvésekben, és ezért azokat igyekezett csírájában elfojtani.

Vagyis összegzőképpen megállapítható, hogy a magyar – régi és új – elit egységes volt a civil kezdeményezések elfojtásában, s így meghatározó szerepe volt abban, hogy a civil társadalom nem bontakozhatott ki az első időszakban Magyarországon.

A civil társadalom ébredésének markánsabb szakasza 2009-től kezdődik: ekkor lép színre a Civil Összefogás Fórum (CÖF), amely egy virágvasárnapi demonstrációra több mint kétszáz ezer embert vitt ki a Hősök tereire, ahol előtte legutoljára 1989-ben, Nagy Imre újratemetésén voltak ennyien. A CÖF a még mindig hatalmát féltő baloldali-posztkommunista kormányzat ellen lépett fel, s tartott egymás után több demonstrációt is. Megőrizte tehát a 2006-os indulás politikai és erkölcsi alapjait, s ezen a „nyomvonalon” haladt tovább, ám tevékenysége itt nem állt meg.

A jobboldal 2010-es kétharmados választási győzelme után a CÖF kiszélesítette tevékenységét, átfogó közpolitikai és szakmai munkába kezdett, országos hálózat kiépítésébe fogott. Szakmai kerekasztalokat hozott létre, majd kapcsolatba lépett a kormányzat megfelelő szerveivel, s egyenrangú tárgyalópartnerként részt vett és vesz törvényjavaslatok kidolgozásában. A CÖF tevékenysége 2010 óta inspirálja a többi, ténylegesen vagy még csak gondolatban szerveződő civil kezdeményezést, sőt a politikai paletta másik oldalának értékeit valló civil szerveződések is egyre-másra előbukkannak. A CÖF munkájának kulcsfontos jellemzője, hogy az állammal szimbiotikus viszonyba került, ami a közpolitika és a szakmai kérdések kölcsönös megtárgyalásán, a nézetek és a vélemények egyeztetésén alapul. Hozzá kell tenni, hogy a CÖF a közép-európai országok – főleg Lengyelország – civil szervezeteivel is kapcsolatba lépett, sőt fellépett az Európai Unió egyes intézményeiben, így az Európai Parlamentben is. Nem mellékes az sem, hogy a Civil Összefogás Fórum mellett létrejött a CET, vagyis a Civil Együttműködési Tanácskozás, amely a magyarországi és a határon túli civil

szervezetek egymáshoz kapcsolódását, közös fellépéseit hivatott véghezvinni. A CÖF napjainkra már országos ernyőszervezetté nőtte ki magát, az intenzív közéleti tevékenységen túl (lásd többek között a Békemenetek megszervezését) immáron közpolitikai és szakmai munkákat is végez.

Elmondható tehát, hogy az elmúlt években, de különösen 2009-től kezdve Magyarországon megfigyelhető a civil társadalom nem felülről oktrojált, hanem spontán, alulról jövő reorganizációja, újjászerveződése. Ez az újjászerveződés erős erkölcsi és politikai töltettel rendelkezik, ami közvetlen következménye annak a politikai-közéleti kihívásnak, amely a kétezres évek második felében érte Magyarországot. Feltételezhető, hogy a bontakozó magyar civil társadalom a továbbiakban is markánsan politika- és erkölcsorientált lesz, aminek a későbbiekben nyilván oldódnia kell, s a szakkérdéseknek kell fokozatosan előtérbe kerülniük, mert ellenkező esetben felmerülhet a politikába, államba való átcsúszás (pártosodás) veszélye is. A civil szervezetek közül a vezető szerepet játszó CÖF részben már el is indult a közpolitikai kérdések irányába. Kérdés persze, hogy a magyar politikai küzdelmek, törésvonalak és mély megosztottságok milyen irányba viszik a civil társadalmat: a meghasadás és kettéválás, avagy a szakmai-közpolitikai alapú kiegyenlítődés irányába.

A CIVIL LÉTMÓD ERKÖLCSI ALAPZATAI

Magyarországon nehéz történelmi torzítások után kell felépíteni a civil politikai kultúrát. A rendszerváltást követően csak a tűzoltómunka után van elmélyült figyelem s főleg higgadt gondolkodás a civil létmód meggondolására. A korábbi történelmi időkben a diktatúra nem engedte az egyént a politikai dimenziók közelébe, erőszakkal törte le a civil gondolkodás hajtásait. Ebben a légkörben a kereszténység is visszahúzódott a társadalmi, politikai megnyilvánulásoktól, a kereszténységet csak magánügyként gyakorolhatták a hívek. Így több oldalról is az egyén azt az üzenetet kapta: „a társadalmi-politikai ügyek központosítva vannak, veszélyes az egyénnek ilyen területen hangoskodni.” Az egész magyar társadalomnak újra kell tanulnia a társadalmi szerepvállalás, a civil létmód, a politikai részvétel kultúráját.

Arisztotelész filozófiájában az ember *zoón politikhón*, azaz alapvetően poliszban-közösségben-társadalomban élő lény, a kereszténység szerint az ember a Szentháromság képére teremtett, azaz eleve szeretetre törekvő társas lény. Európa két legnagyobb hatású gyökere, a görög kultúra és a kereszténység is arról tesz hitet, hogy az ember lényegéhez tartozik a személyes kapcsolat, ahol a fő elv a szeretet, az együttműködés. Az embert alapvetően nem önzőnek, magányos küzdőnek, erkölcstelen lénynek mutatják be, hanem olyanak, aki szeretetre született (Antigoné, Jézus Krisztus), így személyes és közösségi érdek az értékek mentén való együttműködés.

A civil önbecsülés

A személyes méltóság az ember önértékét jelenti: minden ember egy végtelen csoda, páratlan személyiség, gazdag világ. A személy gazdagsága mindenkinek erőforrás, a személy elvesztésével egy egész világ vesz el. A személy önértékének az elismerése így a pszichológiai jóllét, a társadalmi egyenlőség és a vallásos magatartás alapja is. A kereszténység szerint az ember Isten képmása, személyes méltósága misztérium, mindenkiben

lakik isteni szikra, az embert (és fő antropológiai fogalmait) nem lehet definiálni Isten nélkül. A civil létmód kultúrájának kidolgozásához a filozófia és a teológia alapján a legelső szegletkő a személyes méltóság. Az önérték önmagában szerethetőséget jelent: mindenki érdemes a tiszteletre és a szeretetre önértéke miatt. Fontos ezt hangsúlyozni a jövő felé, hiszen a munka világában fontos lett a teljesítmény, az esztétika világában a testi szépség, a profitorientált gazdaságban a hasznosság. A civil létmód minden értékelés, ítélet előtt a személy méltóságát akarja hangsúlyozni, minden érték előtt a személy feltétlen értékét. Számos történelmi tragédia oka éppen az volt, hogy nem emelték a személyes méltóságot minden más fölé, az embert származásával, bőrszínével, teljesítményével azonosították, s hátrányosan meg is különböztették.

A személyes méltóság tisztelete *önmagunkban kezdődik*, s onnan árad ki mindenki felé. Az embernek rá kell ébrednie, hogy az énje, önmaga egy érték, amit nem lehet eljátszani, bűnösen eltékozolni, igénytelenül szétzórni. A Kierkegaard-ral kezdődő egzisztenciális filozófia szerint a létünk szétszórása az igazi bűn.¹ Az embernek önmagában is tisztelnie kell a páratlanságát, csodáját, méltóságát, az állatvilág fölé emeltségét, történelmi kitüntettségét. Tiszteletre méltó önmagunkban az egyéniség, a létben betöltött helyzetünk, a családban, a munkahelyen betöltött jelenlétünk, sajátos adottságaink. Kevés szó esik az *igaz önértékelésről, a tisztességes önbecsülésről, az autentikus önszeretetről*, pedig ez az igaz önbecsülés elősegíti mások megbecsülését is, illetve akinek nincs igaz önbecsülése, az másokat sem fog becsülni. A civil létmódot ezért kitünteteti egy igaz önbecsülés, amely aztán kiárad kisebb és tágabb kapcsolatokra, a családra és a társadalomra is. Az erős civil önbecsülés ezért nem tud kormányok, gazdasági érdekek, idegen ideológiák játéklabdájává válni.

A személyes méltóságot *feltétlen tisztelet* illeti nemcsak önmagunkban, hanem a másik emberben is: az embernek minden teljesítménye vagy fogyatékosága előtt önértéke van, s ez mindenkiben tisztelendő. A személyes méltóság a természetjog alapján veleszületett, nem bizonyos emberek adják, emberek el sem vehetik, nem fokozható és el sem veszíthető, mindenkiben egyenlő. A kereszténység szerint az istenképiséggel adott. Nem függ szimpátiától, bőrszíntől, vallástól, nemtől. Bár ezt rögzíti az

¹ Nyíri Tamás: *A filozófiai gondolkodás fejlődése*. Szent István Társulat, Budapest, 1991, 405–412. o.

ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, az Európai Unió Alapjogi Chartája, a magyar Alaptörvény is, mégis képesek szublim módon kialakulni a méltóságot sértő szövevények a jog, a munka, a politika területén. A civil létmódot kitünteti az az *érzékenység*, amellyel fölfedezi ezeket a méltóságot sértő viszonyokat, és képes küzdeni is ellenük. Gondolhatunk itt az embert megalázó munkaviszonyokra, megnyomorító hitelfeltételekre, sértő médiára. Tehát nemcsak a személyes méltóság jogi bebiztosítása a cél, hanem tágabban a *kulturális tisztelet*. A jog ugyanis a kultúra része, a civil létmód fő célja elsősorban nem jogászai szemléletű, hanem kulturális. A személyes méltóság tisztelete az emberség tiszteletét jelenti, annak tagadása embertelenséghez vezet az élet minden szintjén. Ezért a politika, a gazdaság, a tudomány, a művészet, a vallások világa sem lehet mentes a személyes méltóság alapvető tiszteletétől a „szabadság nevében”: *ami ugyanis az embertől független akar lenni, az embertelen lesz*. A civil gondolkodás perszonális szemléletű: sem a tudományos, sem a művészi, sem a vallási szabadság nevében nem lehet embertelenségét elkövetni.

A személyes méltósághoz tartozik az önrendelkezés joga. A filozófia szerint az embert *személyes léte emeli ki az állatvilágból, ez teszi autonómmá, képesíti az önrendelkezésre*. Az ember rendelkezik az értelem és a szabad akarat képességével, képes autonóm lényként cselekedni. Ez egyrészt lényegileg az állatvilág fölé emeli: képes úgy függetlenedni a biológiai-ösztönös determinizmusoktól, ahogy az állat soha. Bár ezt a biológiai meghatározottságot a természet- és a humántudományok kompetenciája kutatni, a filozófia és a teológia mégis kiemeli, hogy az embernek nemcsak fizikai, hanem metafizikai természete is van. A filozófia és a teológia a túlhangsúlyozott természettudományos bilincsekkel szemben védi az ember szabadságát (és ezért felelősségét). Az ember képes gondolkodni és szeretni, tud uralkodni ösztönein és szükségletein, személyisége pótolhatatlan és páratlan, képes kultúrát teremteni és vallásosan imádkozni, tud emlékezni és a jövő felé tudatosan tervezni. A teológia ehhez még hozzáteszi, hogy az emberben van isteni képmás, az ember meghívott az Istennel való egységre. Az önrendelkezés méltósága így egyrészt az állatvilág fölé emel, másrészt határt jelent a másik ember beavatkozása számára is. Kant² kategorikus imperatívusza markánsan érvényes: *senki*

² Kant, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1991, 105–295. o.

sem eszköz a másik ember kezében. Így amikor a személy a legfontosabb élet-döntéseibe belemondja önmagát, akkor azt autonóm önrendelkezéssel teheti és kell tennie: ilyen életdöntések a világnézethit megválasztása, a családi állapot eldöntése, a pályaválasztás, a szülőség eldöntése, az alapvető közösségekhez való tartozás joga. A személyes méltóság átháríthatatlan: senki nem lehet boldog helyettem, ezért totális döntést senki nem hozhat rólam. Ez *kitüntetés és teher*. Így ügyelni kell arra, hogy én magam ne váljak eszközzé. Azaz őrizni kell a saját méltóságot: ne váljak mások másolatává, utánzójává, őrizni kell saját, páratlan utamat. Őrizkedni kell attól is, hogy rabbá váljak: egy szer (alkohol, drog, gyógyszer), az élvezet (kényelem, szexualitás, játékszenvedély), a munka, egy ideológia, egy párt rabjává. A személyes méltósághoz tartozik, hogy ne bánjunk embertelenül se önmagunkkal, se másokkal. A személyes méltóság tisztelete tiltja a rabszolgaság, az emberkereskedelem, a munkahelyi kizsákmányolás, a szexuális visszaélések, a kínzás, a lealacsonyító bánásmód minden formáját. A személyes méltóság az alapja az emberek radikális egyenlőségének és testvériségének, a civil gondolkodás kultúrájának ezért kiemelt dolga az alapértékek őrzése, mert annak torzulása a társadalmi, gazdasági, politikai életben is eszkalálódni fog.

Az érzékeny lelkiismeretű polgár ezért idejekorán felismeri az *eltárgyasítás tendenciáit*, s küzd a személyességért személyes és társadalmi síkon is. A személy nem lehet eszköz, tárgy, amit a kollektíva nevében használni, feláldozni lehetne: sem a gyógyászatban, sem az iparban, s főleg nem a bűncselekményekben, a terrorizmusban. Így elsődleges az egyéni személynek a saját méltósága, a pótolhatatlan gazdagsága, színes egyedisége lesz – s majd ebből épül fel a jó közösség. Ebből következik, hogy az állam legyen „ügyfélbarát” a polgárért (ügyek kezelése, munkahelyteremtés, családtámogatás), a polgár nem egy ügy, egy szavazó, hanem személy.³ A személyt kutató tudományoknak is óvakodniuk kell az eltárgyasítás veszélyétől: tudományos metódusuk alapján bármennyire az ember egy részét kutatják, nem feledhetik a személyes méltóság egészét. A genetikának, az orvosi kísérleteknek, a pszichológiának, a számszerűsítő szociológiának, a politológiának stb. nem szabad az embert egy adatnak, testnek, vásárlóerőnek, politikai szavazónak tekinteni. A legrosszabb történelmi

³ Zsifkovits, Valentin: *Politik ohne Moral? Veritas*, Linz, 1989, 80–87. o.

időket idézi, amikor az ember arca eltűnik, s csak egy adattá, számmá válik. *A tudományoknak nem az eltárgyasításhoz, hanem éppen a személyességhez kell hozzájárulniuk.* A civil szervezeteknek nagy szerepük van abban, hogy a közéletben ne sorvadjon el a személyesség: hétköznapi, csöndes munkával, széles közösségi élettel, tudományos munkával, s ha kell, hangsúlyos jelzéssel kell kiállniuk mellette. A társadalomban is a fejlődés végcéljának a személy javára kell irányulnia, ugyanis *a dolgok rendjét kell az emberhez szabni, s nem fordítva.* A polgári gondolkodás előbb akarja látni a személyt, mint a dolgokat, minden társadalmi, kulturális, tudományos tervezést az emberi személy javára irányít. Így ezekben a folyamatokban a polgár kezdeményező felelősséggel és pótolhatatlan kreativitással akar részt venni személyesen és közösségeivel együtt.

Civil cölöpök: alapértékek és alapjogok

A személyes méltóságból és a közösség méltóságából fakadnak bizonyos alapértékek, amelyek csillagokként szolgálnak a biztos tájékozódáshoz a történelem folyamán. *Az igazság megismerésében folyamatosan halad előre az emberiség, az értékek felismerésében is.* Az ismeretelmélet szerint a konkrét, tematikus megismerés előtt létezik egy a tematikus sejtés, előrenyúlás a teljesség felé. Az értékek tematizálása is egy előrehaladó folyamat. Vannak értékek, amelyeket az emberiség tradíciója folyamatosan hangsúlyoz, s vannak értékek, amelyek lassan bontakoznak ki. A legfontosabb alapértékek számítanak a személy méltósága, a becsület, az élet tisztelete, a család, a közösség, a szabadság, az erényesség, a lelkiismeret, a munka. *Az individuális értékeken és jogokon túl azonban egyre hangsúlyosabbá válik a közösségi értékek és jogok kiemelése is.* Így nemcsak az egyénnek van joga, hanem a családnak, a közösségnek, a nemzetnek is. A civil gondolkodás érzékenyen akar figyelni a személyes és közösségi jogok és köteleességek egyensúlyára, nem akarhatjuk sem az individualista önzés végletét, sem a kollektivisták erőszak végletét. A társadalomban ezért folyamatosan hangsúlyozni kell a személyes és közösségi értékeket, hogy az igaz csillagok mentén alakuljon a személyes és a közösségi életvezetés is. Az értékek ugyanis mindig a jövőt szolgálják. Ismeretelméleti szempontból nem létezik *konzervatív és progresszív* irányzat, hiszen a megismerésben mindenki egyszere mindkettő.

A múltban igaznak felismert dolgokat, igaz belátásokat őrzi mindenki, ilyen értelemben konzervatív mindenki. Ugyanakkor, aki él, annak jövője van: azaz nyitott az újra, a fejlődésre, ilyen értelemben progresszív mindenki. Az értékek megismerésében van legitim konzervativizmus, amely a jónak megismert és életszerűen bevált értékeket tovább őrzi. S legitim az értékek területén is progresszív előrehaladásról beszélni, hiszen egyre mélyebben ismerjük meg az emberre és közösségeire vonatkozó igazságot. Ilyen új értékek az érzékenyebb környezetvédelem, a globális közösségi figyelem, a kulturális tolerancia, az érzékenyebb adatvédelem, a globális kommunikáció igénye.

A személyes méltóság alapértékéből fakadnak az emberi alapjogok. A személy csodájából a történelem folyamán egyre többet értünk meg, s öntjük azt erkölcsi-jogi szabályokba, de ez a folyamat lezáratlan: az ember személye kimeríthetetlen csoda marad.⁴ A személyes méltóságot megillető emberi alapjogokat kétféle úton érhetjük el: előre tapogatózó szellemi-spekulatív úton és történelmi-empirikus úton. Azaz gondolkodással és tapasztalással, a két út egymást lendíti előre. Olykor a történelemben előrehaladva sarokpontok kristályosodnak ki, s ezekre támaszkodva lendül előbbre az ész, hogy előre megvédje a jót, megvédjen a rossz úttól. Az emberi jogok megfogalmazása tehát egy *lezáratlan folyamat*: a személy gazdagsága és a történelem változatossága miatt lehetetlen kimerítően lezárni, egyszerűen s mindenkorra összeírni, hogy melyek is az emberi alapjogok. Ahogy halad az emberiség a történelemben, mint cövekeket leszúrja azokat a megfogalmazott emberi alapjogokat, amelyeket többé nem akar megsérteni. Mintha a nagy tragédiák után megfogalmazná: „Ezt soha többé.” Így az emberi alapjogok egy pozitív jogrend előtti, velünk született természetjog megismerésének lecsapódásai. A természetjog kimeríthetetlen kincsesbánya, amelyből egyre több kincset hozunk a felszínre, s igyekszünk terjeszteni a Föld minden népe számára. Az emberi alapjogok tematizálásában különös hangsúly jut a civil mozgalmakra, a civil gondolkodásra s azon belül is a jó elitre: a társadalmi párbeszédben ugyanis mindenki szólhat, de az igazságelmélet szerint nem mindenkinek egyformán van igaza. Itt van az elitek kitüntetettsége és terhe.

⁴ Frivaldszky János: *Természetjog*. Szent István Társulat, Budapest, 2001, 306–312. o.

A személyes méltóság igénye, az emberi alapjogok érvényessége univerzális: minden emberre vonatkozik, függetlenül bőrszínétől, nemzetiségétől, nemétől, teljesítményétől, s függetlenül attól, hogy a helyi politikai-vallási berendezkedés elismeri-e. Ezeket az alapjogokat nem az állam adja, nem vesznek el az állam megváltozásával, állam előtti karakterük van. Változatlanok és érinthetetlenek, sem az egyén önkényesen, sem az állam tetszőlegesen nem változtathatja meg. Korlátozni csak akkor lehet, ha hasonlóan fontos értékek sérülhetnek.

Tartalmilag a személy javához tartoznak *alapvető testi és szellemi javát szolgáló keretek*. Ahhoz, hogy az ember személyes méltóságában éljen, először is vitális alapszükségletek illetik meg. Így megilleti az élethez való jog, hogy ne érje testi károsítás, csonkítás, ne érje se nemi, se másféle erőszak. Megilleti az élelem és a víz, az otthon, a gyógyszer. Közösségi létéhez tartozik, hogy szeressen és szeressék, tiszteljen és tiszteljék. Szellemi létéhez tartoznak a szabadságjogok (a vallási, a szólási, a gyülekezési jog, a lelkiismereti szabadság joga), a munkához, a kultúrához, a családalapításhoz való jog. Transzcendens létéhez tartozik, hogy szabadon gyakorolhassa vallását. Természetesen a tartalom konkrét megjelenésében van egy történelmiség: koronként és földrészenként változhat, hogy mit értünk „emberhez méltó körülményeken”. A fejlődés dilemmái is előhívhatnak meghatározásokat. A humánogenetikában, az adatvédelemben, a reprodukciós medicinában, a média kiszélesedésében felvetődnek olyan új problémák, ahol védeni kell a személyes méltóság határait és értékét.

Absztrakció azt hangsúlyozni, hogy a demokrácia „semleges”. Hangsúlyozottan ki kell emelni: *a demokrácia elkötelezett az emberi alapértékek mellett – azaz nem semleges*. Aki a semlegesség mellett kardoskodik, annak valójában meg kellene engednie a rasszizmust s mindenféle szélsőséget, ha valakik azt tartanak „értéknek”. Egyetlen józan demokrácia sem „semleges”, hanem éppen az emberi alapértékek és alapjogok mellett elkötelezett. Ha egy ember az „értéksemlegességét” hangsúlyozza, az sem semleges, mert éppen ezt tartja értéknek – magyarul ez egy önmagát megsemmisítő filozófiai kijelentés. Ha pedig politikus, közszereplő beszél „semlegességéről”, akkor alkalmatlanságáról állít ki bizonyítványt: hogyan lenne különben képes rangsorolni a különböző érdekeket, milyen prioritás alapján szavazna a költségvetésről? Értékei a „semlegességét” hangsúlyozónak is vannak, csak esetleg rejtetten – s pont ettől lesz veszélyes és

alkalmatlan, mert nem tudni, milyen értékeket képvisel. Az oly gyakran hangoztatott „semlegesség” valójában „felekezeti el nem köteleződést” jelent. A politika, a civil szervezetek, a művészet világa lehet ideológiától, párttól, egyháztól független – de soha nem lehet „semleges” az emberi alapértékek viszonyulásában.

Az emberi méltóság elleni tetteket a legsúlyosabb bűnöknek, bűncselekményeknek nevezzük, amelyeket semmilyen „jó szándék” nem tehet jóvá. Ezek olyan tettek, amelyek a legsúlyosabban ártanak a személyes méltóságnak s ezzel a közösségnek is. Ilyen például a szándékos gyilkosság, a népirtás, az önkényes fogva tartás, az emberkereskedelem, a rabszolgaság, a prostitúció, az embertelen kizsákmányolás, a genetikai identitásba való beavatkozás, a halálos kísérletezés, a terrorizmus stb. Közös sötét magvuk, hogy eszközként használják a másikat, megalázzák az egyént és a közösséget. Ha megtűri az emberiség, holnap bármelyikünk ellen elkövethetik. A legsúlyosabb tetteket ezért *emberiesség elleni bűnöknek* nevezzük, amelyek nem évülnek el soha.

A személyes méltósághoz elválaszthatatlanul hozzátartozik a *közösségi lét*. Egymás személyes méltóságát elismerve tudunk emberségesen együtt élni. Az afrikai és az iszlám emberjogi nyilatkozatok éppen azt vetik az ENSZ-charta szemére, hogy túl individuális, nem veszi figyelembe a közösséget. A családnak, a közösségnek is van joga az egyén felé: joggal elvárt, hogy segítsen a családján, dolgozzon a közösségében, részt vegyen a társadalmi életben. Joggal elvárt, hogy gondoskodjon gyerekeiről és idős szüleiről, hogy a közösségtől kapott javak mértékében dolgozzon és adózzon, hogy óvja a közösség kultúráját, értékeit. Míg korábban az emberjogi charták inkább védekező jellegűek voltak (védték az egyén alapjogait a diktatórikus állami beavatkozásoktól, ami érthető a világháborúk, diktatúrák után), addig a mai megfogalmazások szeretnék az emberjogi megnyilatkozások *közösségépítő jellegét* is hangsúlyozni. Ezért nem lehet beszélni az individuum mindenkitől független alapjogairól, hanem egyszersmind tekintetbe kell venni a másik embert is, a közösséget is. Az emberiség nem sok független személyből áll össze, ahol mindenki a saját egyéni jogaiért könyököl, nem mindenki háborúja mindenki ellen, hanem egy nagy közösség, ahol tisztelettel, tekintettel kell lenni más közösségekre, népekre (különösen a szegényekre), sőt a jövőbeni generációkra is. Vagy együtt nyerjük meg, vagy együtt veszítjük el az emberséges életet. A civil

szervezetek jelentősége itt is óriási: éppen *a közösség személyépítő jellegét* erősítik, a személyek együttműködését, egymás kölcsönös gazdagítását. Nagy szükség van erre akkor, amikor generációk kerültek ki úgy az életbe, hogy a diktatúra vagy a liberális önzés, önkény hatott mélyen nevelésükre.

Minden vallás egyformán partner?

A 20. század egyik legnagyobb teológusa, Karl Rahner⁵ markánsan megjegyzi: a keresztény nem egy különleges esete az emberlétnek, hanem magára a teljes emberségre törekszik. A keresztény nem előbb ember, hogy aztán keresztény lehessen, hanem a kereszténység a Krisztusban feltárt teljes emberségre törekszik. A keresztény azért vallásos, hogy ember legyen. A kereszténység nagy küzdelme a személyfogalom kialakításáért, a szeretet filozófiájának-teológiájának elmélyítéséért, a személyes és társadalmi igazságosságért, a legfőbb bűnök megnevezéséért nem öncélú: az emberség teljességét akarja szolgálni.

Amikor a civil gondolkodás a humanista alapértékeket és alapjogokat keresi kibontakoztatni és megvalósítani az élet minden síkján, akkor ebben partnere lehet a vallás, az egyházak. A vallások abban hisznek, hogy az ember élete nem abszurditás, nem merő véletlenek halmaza. A vallás nem ópium kíván lenni, nem az ember megnyomorítása a célja, hanem a kiteljesítése. *Így a civil kultúra támogatja és együttműködik az egyházakkal, a vallásokkal, hiszen érdeke az igaz vallásos gondolkodás, mert az egyben igaz gondolkodás az emberről és társadalmáról is.* Persze ez fordítva is igaz: nemcsak a vallások tudnak hozzájárulni a civil gondolkodás tisztulásához, hanem az igaz civil gondolkodás is tud szűrőt állítani bizonyos vallásos gondolatok felé. Lehetnek némely vallásokban olyan elemek, amelyeket a „személy java” megkérdőjelez. Nem lehet egyetlen vallás nevében sem terrorizmusra, rasszizmusra buzdítani, nem lehet nőket megcsónkítani, gyerekeket szexuális szolgáltatásokra megvenni. Egyes „vallásokban” ma is megtörténhet, hogy a szülők gyűlöletére tanítanak, a vallás nevében pénzügyi „egyházat” alapítanak vagy rituális-terrorista öngyilkosságra készítetnek. A személy javának kritériuma tisztítóan hat a vallásgyakorlás-

⁵ Rahner, Karl: *A hit alapjai*. Agapé Kiadó, Szeged, 1998, 321. o.

ra is, hiszen nem minden vallásos előírás-gyakorlat szolgálja egyformán a személy javát, nem hagyható szó nélkül az embereket, családokat, társadalmat megnyomorító hamisság.

A legtöbb vallás partnere a civil gondolkodásnak: nem lehet Istent olyan konkurenciának tekinteni, aki az ember kárát akarja. A legtöbb vallási vezető szerint nincs olyan, hogy valami az Isten dicsőségére szolgál, miközben megnyomorít vagy egyenesen megöl másokat.⁶ Isten nem konkurens az emberséges életnek, hanem éppen kiteljesítője. De igenis lehetnek szélsőséges vallásgyakorlatok, fundamentalista beállítódások, amelyek veszélyesek a személy és a közösség javára. *A civil gondolkodás nem fél ezeket néven nevezni. S nem fél ellenük cselekedni.*

A testvéries együttműködés és testvéries versengés antropológiája

A civil gondolkodás egyik legnagyobb ellensége az önzés, az önkény. A görög és a keresztény gyökerek pedig a személyt olyannak tartják, aki kapcsolatokban él. Igen sok tényező járult hozzá az individualista emberkép kialakulásához, amelynek keserű következményei vannak a személyre és a társadalomra nézve is. Egészen Arisztotelészig nyúlik vissza a lényeg-gondolkodás, ahol a létezőnek az önmagában vett lényege a fontos, a kapcsolatok, a relációk csak másodlagosak – bár fontos a poliszban való élet, a közügyekben való részvétel. A középkorban Boethius hangoztatja az individuumnak egy túl erős fogalmát, amely azt jelenti: az individuum olyan oszthatatlan egyéniség, amely önmagában fennáll, és mindenki mástól különbözik (*individuum in se, et divisum ab omni alio*). Szinte olyan monaszt, gránittömböt jelent, amely mintha mindentől és mindenkitől független lenne, nem szorul rá senkire, nem fűzik szeretetszálak senkihez, nem érdekli a közösség. Az individuum túl erős fogalma nem emeli ki az ember társas létét, kedvez az egoizmusnak, a rivalizálásnak, a gátlástalan versenynek. A felvilágosodás pedig elvágta az emberi természet fogalmát a transzcendens vonatkozásától, egyszerűen a biológiai természetből akarták leolvasni, hogy mi az ember számára a természetes. Mintha az evolúció törvényei (szelekció, az erősebb joga, erős önfenntartás) lenne

⁶ Küng, Hans: *Világvallások etikája*. Egyházfórum, Budapest, 1994, 85–93. o.

a természetes az ember világra is. A náciizmus és a kommunizmus diktatúrájának erőltetett kollektívizmusára pedig egy szélsőséges liberalizmus és individualizmus lett a válasz. Ma érezhető mindezek hatása: önkény, szélsőséges liberalizmus, önző individualizmus.

A civil létmódban való gondolkodás ennek szeretne ellenkormányozni. Ehhez *a személyfogalom filozófiai átgondolása az alap*. A szubsztanciális-individuális antropológia helyébe a relacionális antropológia lép, ahol a kapcsolatok nem másodlagosak, hanem lényegiek. A kereszténység mindig is hangsúlyozta a szentháromságos teológia alapján, hogy az ember lényegéhez tartozik a szeretetkapcsolat. A relacionális antropológia egyszerre hangsúlyozza a személy páratlan egyediségét, misztériumjellegét és a közösségi létét is. A torz antropológia ugyanis kihat az élet minden területére: a családi, a gazdasági, a politikai, a vallási, a kulturális dimenzióra is. Rendkívül sok szenvedést okoz személyes és társadalmi szinten is, ha az embert alapvetően önzőnek, gátlástalanul versenyzőnek, élethossziglani kapcsolatokra képtelennek állítják be. A perszonális gondolkodásban az énközpontú magatartás helyett a dialogikus és közösségi gondolkodás is megkapja a maga rangját. Az embert nem a verseny, az önfenntartás készíti társas létre, hanem előbb és alapvetőbben családos-közösségi lény. *A torz, ideologikus antropológiák súlyos tévedése kihat a társadalomra, ha az embert csak önző és versenyző lényként állítja be, mint aki nem képes az összefogásra, együttműködésre és a testvéries versengésre*. Az evolucionista felfogás az állatvilág versengéséből akarja magyarázni az emberi viselkedést, miszerint „önző génekről” és „evolúciós versenyről” van szó, ahol az ember legfőbb törekvése az önfenntartás, az önzés, a létbiztonság. A liberalizmus súlyos tévedése pedig a verseny felmagasztalása, mintha a verseny, a „piac láthatatlan keze” magától megoldaná a humánus élet gondját. Gyümölcséről a fát: a mára megtermett keserű gyümölcsök jelzik ezen elégtelen filozófiák és egyoldalú természettudományos nézetek életképtelenségét.

A civil létmód perszonális gondolkodása mindenekelőtt értéknek, páratlan csodának tartja az embert, akinek sajátos gazdagsága van. A közösségi, társadalmi élet gazdagsága a személyes gazdagságokból adódik össze. Ebből következik, hogy a civil gondolkodás egyszerre tart fontosnak olyan egyetemes humánus erkölcsi normákat, amelyek mindenkire vonatkoznak, s ez után tudja értéknek tartani a plurális gazdagságot, különleges színességet. A pluralizmus posztmodern jelszava olykor mintha kibújást

jelentene az egyetemes humánus értékek alól. A visszaélések, a családi tragédiák, a nemzetközi terrorizmus drámaian mutatja, hogy *minden jogos pluralizmus előtt hangsúlyoznunk kell az ember természetéből eredő közös erkölcsi normákat*. Kijelenthető, hogy minden verseny és különbözőség előtt előbb és alapvetőbben testvérei vagyunk egymásnak, az emberi természetet alapvetően az együttműködés jellemzi. Ezt az evolúciós pszichológia⁷ is megerősíti, valamint a testvéries együttműködésre építő gazdaságfilozófiák is.

Az igazságosság axiómája szerint *„az azonossal azonos módon, a különbözővel különböző módon kell bánni”*. Ha minden emberben azonos a személyes méltóság, akkor minden emberben ezt azonos tisztelet illeti. Ha pedig különbözőség van a teljesítményben, a törvénytiszteletben, az egészségi állapotban, az esélyekben, akkor vagyunk igazságosak, ha ezt a különbözőséget elismerjük. Így több fizetés jár a jobban dolgozónak, a bűnözőnek lehet korlátozni a szabadságát, a társadalmi kisebbségnek több esélyt kell adni az esélyegyenlőséghez. Az emberi együttélésben van helye a versenynek, de ez már nem ellenfelek, hanem embertársak versenye lesz. Semmilyen verseny, megkülönböztetés nem tekinthet el az alapvető emberi jogoktól, a személy tiszteletétől. A túl sokat hangoztatott versenyszellem és a „használd, dobd el” piaci szellem átvittetődött az embertársi kapcsolatokra is, aminek mindig fájdalmas az ára. Igazabb jövőhöz vezet a mindent megelőző testvéries viszonyulás, a szolidaritás, a tisztelet hangsúlyozása.

Házasság, család, közepes közösségek

A házasság egy férfi és egy nő szereteten alapuló, szabad szövetsége, amely a család alapja. A házasság és a család fontos a személynek, a társadalomnak és az egyháznak is, hiszen ezek az emberi együttélés legalapvetőbb sejtjei. *A családok azonban nem légyüres térben élnek, hanem adott társadalomban, ahol az egymásra hatás kölcsönös*. Stabil családokból lesz stabil társadalom, valamint a stabil társadalom erősíti a családokat is. Mindez negatívan is igaz, a család és a társadalom egymást gyöngíteni is tudja. Ebből fakadóan az érdek kölcsönös: a házasságoknak, családoknak érdekük a családbarát társadalom, munkahely, média; a társadalomnak

⁷ Bereczkei Tamás: *Evolúciós pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 44–103. o.

pedig érdeke a családok stabilitása. Sérült családokból nem lehet egészséges és teherbíró társadalmat felépíteni.

A civil gondolkodás kultúrájában ezért kiemelt jelentőséget kap *a családok védelme és a családbarát társadalom kiépítése*, nem nézhetik tétlenül a családromboló tendenciákat. A civil gondolkodás óvni akarja az alapsejtet, a családot, de a családos életnek kedvező társadalmi feltételeket is. Így kiemelt figyelemnek kell jutnia a családi életre való felkészítésre, a családi kötelekek létrehozására és hűség megtartására, valamint a családi krízisek gyógyítására. Minden alulról induló kezdeményezés, civil mozgalom, tudomány, egyház fontos szövetséges a házasságok, családok stabilitásáért. A szélsőséges liberalizmus világában túlhangsúlyozott lett a házasság, a családi élet privát dimenziója és az „értéksemlegesség”. Még ha van egy bizonyos érzékenység, tisztelet az intim szféra iránt, mégis torz a szociális dimenzió teljes mellőzésének ilyen hangsúlyozása. *Absztrakció a családi életet függetleníteni a társadalomtól*. Bármennyire a legszemélyesebb magánügy a szerelem, a házasság, a család, mégsem csak az, hiszen maga az ember is eleve szociális lény, s így a privát dolgainak is mindig van társadalmi következménye. A jó magánélet hatással van a társadalmi jólétre, a munkahelyi teljesítményre, a közösségi kohézióra, míg a magánéleti válságnak tagadhatatlanul súlyos, forintosítható következményei is vannak a munkahelyi teljesítmény, az egészségügyi állapot vonatkozásában. A pszichológia szerint az egészséges házasság és család nagymértékben hat a személy lelki egészségére, aki így erőforrás tud lenni az embertársi kapcsolatokban, a munkahelyen és a társadalmi életben. Mivel a személyt és a társadalmat is megterhelő mentális betegségek hátterében nagyon sokszor családi okok állnak, ezért a házasság és a család lelki egészsége közérdek. Kopp Mária⁸ kutatásai megerősítik, hogy a stabil házasság és családi élet jelentősen hozzájárul az egészségügyi állapothoz, az életminőséghez. A civil gondolkodásra éppen az a jellemző, hogy a „tolerancia, az intim szféra tiszteletének” hangzatos jelszavai mögött nem akarja magára hagyni a családokat, sem kontrollálatlanul hagyni a társadalmi folyamatokat. Ha „árral szemben nem lehet úszni”, akkor a házasságnak, a családos életnek kedvező társadalmi támasz fontos a civil gondolkodás kultúrájában. Ezért

⁸ Kopp Mária – Kovács Mónika (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2006.

szép és fontos kezdeményezések a családbarát munkahelyek kitüntetése, a családokra tekintettel lévő kormányzati döntések, az egyházak családos rendezvényei, a kultúra családi értékeket bemutató színessége. S pont ezért kell civil kurázsival fellépni a családokat megnyomorító hitelrendszer, munkarend, reklám, média, költségvetések ellen. Ha bármilyen okból sérül egy család épsége, akkor a morális alapelv szerint menteni kell a menthető: megpróbálni helyreállítani a család egységét, ha pedig ez nem megy, akkor erkölcsileg és jogilag is segíteni a családtagokat, az egyszülős családokat, a mozaikcsaládokat.

A mai magyar társadalomból *rendkívül hiányoznak a közepes közösségek*. A civil gondolkodásmódnak itt van az egyik igazán hangsúlyos szerepe. Ma mintha többnyire kétféle közösség lenne: az atomizált kiscsaládok és az anonim nagy közösségek (párt, egyház, szurkolói tábor). A kettő közötti közepes méretű közösségek hiányoznak, jóllehet a társadalom szerves felépítésében jelentős szerepük van. A közepes méretű közösségek felszámolása a diktatúrákban az első lépések közé tartozik, mert kohézió, erkölcsi tartás van bennük. Ezért tűntek el, és ma szinte nem is hiányoznak. *Aki nem tudja áldásos hatásukat, az nem is hiányolja*. A civil mozgalmak, az egyházi közösségek, a szubkultúrák azonban érzékenyen jelzik, mennyire fontos lenne az ilyen közepes, „poliszméretű” közösségek felélesztése. Az evolúciós pszichológia⁹ szerint az emberi kapcsolatrendszer körülbelül 150–200 fős közösségekre alkalmas, azaz ennyi kapcsolatot tudunk életszerűen művelni.

Az egyén és az állam között *hídként* léteznek a kisebb-nagyobb közösségek, civil mozgalmak, egyházi közösségek. Jelentőségük kiemelten fontos a jövő szempontjából. Egyrészt az egyén körül egyre kisebb a nagycsalád, pedig támogató közösségekre szüksége van. A hasonló gondolkodásúak szívesen kerülnek egy közösségbe, így a szemléletformálás és a közös erő szempontjából is meghatározó lesz a kisebb életvilágok, civil mozgalmak, egyházak eleven jelenléte. Fontos a kulturális élet, a tudományos ismeretterjesztés, a kis gazdasági társulások, bizonyos szubkultúrák ápolása, s nem utolsósorban a vallás gyakorlása szempontjából. A közepes közösségek még személyesek, nem anonim tömegek, de többek, mint az atomizált kiscsalád. Kapcsolattartási lehetőségeket kínál, alkalmakat jó beszélgetésre, véleményformálásra. A beszélgetésre való éhség, a társfüg-

⁹ Bereczkei Tamás: *Evolúciós pszichológia*, 44–103. o.

gőség, az indulatos véleményformálás mind annak a jele, hogy az ember magára marad a véleményalkotásban. Másrészt a kormány, az állam is ráutalt a közvetítő hidakra, hogy „feljusson” hozzá az egyének véleménye. Ha közepes közösségek mondanak valamit, az hangsúlyosabb tud lenni, mint az egyéni kezdeményezés. A választóitól elidegenedő kormány bukása prognosztizálható. Ugyanakkor a mindenkori kormánynak azért is érdeke a közepes méretű közösségek léte, mert hídszerepet tudnak játszani abban, hogy a nagy közös belátások, tervek „lejussanak” terepre, az egyéni személyekhez. A kormány sohasem egyszerű bábja a népnek, hanem a kormánynak is van akarata, erkölcse, terve, amelyet szeretne eljuttatni választóihoz. Például bármilyen jó egy egészséges táplálkozásra buzdító egészségmegőrző program, erőtlen lesz, ha azt csak könyvekkel vagy virtuálisan akarják eljuttatni a társadalomhoz.

Civil kulcsfogalmak: szubszidiaritás és szolidaritás

A civil gondolkodásmód kultúrájának szinte két legfontosabb kulcsfogalma a szubszidiaritás és a szolidaritás. Kelet-Európában nehéz ráébredzeni az embereket ennek jelentőségére. Egyrészt a kommunizmus diktatúrája, majd a helyenként túlzott európai uniós centralizáció mintha elvenné az egyéni kezdeményezőkézséget, mintha a „központ” dolga lenne paternalista módon gondoskodni mindenről. Másrészt látható a másik véglet, az angolszász kultúráé, amely az államnak csekély szerepet szán, és túl nagy terhet rak az öngondoskodás vállára.

A szubszidiaritás alulról induló, önálló kezdeményezést jelent, személyes és közösségi szinten is. A szubszidiaritás elve azt jelenti, hogy a problémáknak lehetőleg azok keletkezési helyén kell megoldódnium, és a felsőbb szintek beavatkozásának a szükséges minimumra kell korlátozódnium, de a szükséges segítséget meg kell adnium. *A civil kezdeményezés, a szubszidiaritás az egyik legfontosabb társadalomszervező filozófia: az emberek önerőből, saját kezdeményező hatáskörben valósítanak meg célokat.* A kereszténység is fontosnak tartja a társadalmi tanításában: „Amit az egyes egyének saját erejükől és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt hatáskörükből kivonni és a közösségre bízni tilos; éppen így mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni,

azt egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség, és egyúttal súlyos bűn a társadalom helyes rendjének a felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni – szubszidiálni – köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat.”¹⁰ A társadalmi szerveződéstől idegen, ha kivesszük a polgárok kezéből, amit önerőből, saját hatáskörben is meg tudnak szervezni, el tudnak intézni. A szubszidiaritás a paternalista, etatista és kommunista jellegű társadalmak ellentéte, hiszen itt kifejezetten igényelt az egyéni gondolkodás, a közös kezdeményezőkézség, a saját kompetencia felismerése és gyakorlása. A magasabb szintű szerveződéseknek tehát segíteniük kell az alacsonyabb rendű szerveződéseknek – nem kell mindent a vezetőktől, a központtól elvárni, azaz a kompetencia és a felelősség is megosztott, a hatalmi szintek munkamegosztásáról van szó. A szubszidiaritás elve kifejezetten ösztönzi a személyeket, hogy a legsajátabb életfeladatukat sajátos közösségekben, kezdeményezőkézségekben oldják meg. A szubszidiaritás elve tudja, hogy helyi szinten, az adott lehetőségeket és nehézségeket kompetensebben tudják átlátni és megoldani az ott élők. Ilyen értelemben a hatalom és a felelősség arányosságát jelenti.¹¹ Igényli a kreativitást, a szabad társulást, az összefogást, a kompetens cselekvést. A szubszidiaritással ellentétes a túlzott központosítás, a bürokrácia, a paternalizmus, az állami apparátus indokolatlanul terhes jelenléte. Demmer egyenesen úgy mondja: a magánkezdeményezés, a civil kurázi a demokrácia életeljárásai. Így sokszor megoldható helyi szinten a polgárórság, az önkéntes tűzoltóság, a helyi természetvédelem, a kisebb gazdasági társulások, a hátrányos helyzetűek segítségének megszervezése. A nagyobb szervezeteknek, a magasabb szinteknek csak annyira kell besegíteniük, hogy a közepes kezdeményezések sikerülhessenek. Amit a polgár a sajátjának érez, azért fárad, fontosnak tartja, áldozatot hoz érte.

A szubszidiaritáshoz elengedhetetlen az *önkéntesség* erényének felébresztése. Az önkéntesség olyan cselekvés, amelyet saját akaratból végez valaki személyesen vagy közösségekben, anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Bár az önkéntesség közvetlen anyagi hasznot nem hoz a cselekvő számára, mégis

¹⁰ XI. Piusz: *Quadragesimo anno* 79.

¹¹ 5. cikk.

hasznos a közjó szempontjából. Ez lehet egészen spontán kezdeményezés is (óvoda kifestése), de civil szervezet, nonprofit egyesület keretében is. *A mérhető anyagi hasznon túl a civil kultúra számára fontos az önkéntesség szelleme.* Kifejezetten hasznos a fiatalok szocializációja, nevelése szempontjából. Előnyös a pályakezdőknek, mert még tehermentesebben gyakorolhatják tevékenységüket, hiszen megosztják a felelősséget. Kifejezetten halás a depresszió, a passzivitás megelőzésében: ha valaki tartósan munkanélküli, beteg, magába zárkózik, súlyos lelki gondokkal küzd, akkor szinte terápiás hatása van az önkéntes munkának, hiszen hasznosnak érzi magát az ember, kibontakoztatja képességeit, társaságban van. Az időződő társadalomban a viszonylag még egészséges, szakképzett, de már nyugdíjas embereknek szintén alkotó lehetőséget jelent, vétek lenne tudásukat és energiájukat parlagon hagyni. Az önkéntesség tehát hozzájárul az összetartó társadalom létrejöttéhez, ahol kulcsfontosságú a profit, az érdek, a haszon helyett az ajándékszerűség, az összetartás, a segítség. Ilyen értelemben társadalmi tökélet, erőforrást jelent, s mivel kormányzati intézkedéssel nem lehet felépíteni, ezért kiemelt jelentőségük van a civil mozgalmaknak, egyházaknak, önkéntes önszerveződéseknek. Az állam szabályozni tudja az önkéntesség jogi¹² helyzetét, de nem képes létrehívni a nagylelkűséget és a szeretetet, hiszen személytől személyig működik.

Persze vannak olyan helyzetek, ahol *az állam hiánypótló szerepe nélkülözhetetlen.* Nem lehet csak a személyes kezdeményezésre, a piac láthatatlan kezére hivatkozni. Olykor az államnak kell besegítenie a gazdasági fejlesztésekbe, amikor a polgárok kisebb-nagyobb közössége képtelen fejlesztésekre önálló erőből. Szükség lehet az állami beavatkozásra az olyan súlyosan hátrányos és igazságtalan viszonyokban, ahol gyorsan és hatékonyan kell elősegíteni a békés, igazságos, emberhez méltó feltételeket. Nélkülözhetetlen az olyan krízishelyzetbe beavatkozás, ahol azonnali és hatékony segítségre van szükség.

A szubszidiaritás mellett a jövő társadalma számára ugyanolyan fontos a szolidaritás. A szolidaritás tág értelemben egy csoport vagy társadalom megalapozott és több oldalról motivált összetartozása; szűk értelemben kölcsönös köteleességvállalás és segítségnyújtás, amely során egy csoport minden egyes tagja kiáll a csoportjáért, a csoport pedig a tagjaiért. Még

¹² 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.

soha nem volt olyan szoros az emberek és a népek kapcsolata a történelemben, mint napjainkban, ahol a technikai lehetőségek közel viszik a távot, virtuálisan és valóságosan is. *Ez a globális kapcsolat kihívást és lehetőségeket is jelent a szolidaritás megélésében.* Az emberi személy és a népek/közösségek mindig is tudták, hogy szoros kapcsolatban vannak egymással, de a technikai lehetőségek, az utazás, a globális kommunikáció miatt a kölcsönös függőség és kapcsolat tudata ma sokkal erősebb. Ma a globalizáció lehetőséget is jelent a súlyos egyenlőtlenségek kiegyenlítésére, egymás megismerésére, a hatékonyabb együttműködésre. A szolidaritás személyes erény, amely arra készítet, hogy a másikkal megosszuk javainkat: nem meddő érzelem és homályos részvétel, hanem gyakorlatias segítség, hiszen felelősek vagyunk egymásért. A globalizáció lehetőség, hogy a gazdasági-politikai struktúrák ne a kihasználás, az elnyomás struktúrái, hanem a *szolidaritás struktúrái* legyenek.

Civil lelkiismeretesség, civil kurázi

A civil gondolkodásra erősen jellemző a lelkiismeretesség hangsúlyozása: éppúgy nem akar sem egy aktuális kormány, sem sodró korszellem, sem némely fundamentalista vallásosság áldozata lenni. A civil kultúrának érdeke a lelkiismeretes ember, hiszen ő belső iránytűje szerint igényes, *magától jó*, valamint a bűnnek, a diktatúrának *ellen tud állni*.

A szellemtörténeti hagyomány a lelkiismeretet a legfelső belső fórumnak tartja. Szókratész szerint a belső szellem hangja jobban kötelez, mint az élvezet vagy a közfelfogás. Szent Ágoston „Isten hangjának” tartja, amelyre feltétlenül hallgatni kell. M. Heideggernél az „igazi önmagam” hangja, amit ha elvétek, igazi önmagam vétem el. K. Demmer szerint az a belső fórum, ahol az ember totálisan rendelkezik önmagáról. A keresztény teológia szerint a lelkiismeret egy olyan belső szentély, ahol az ember egyedül van Istennel, ott hallja meg a legigényesebb hívás hangját, s oda más nem láthat be.

A lelkiismeret méltósága és szabadsága bekerült az emberi alapjogok különböző nyilatkozataiba, s onnan az alaptörvényekbe is. *A lelkiismereti szabadság két jogot jelent: nem kényszeríthetnek, hogy lelkiismeretem ellen cselekedjem (ez korlátlanul igaz) – nem akadályozhatnak, hogy lelkiismeretem szerint cselekedjem* (ennek határa lehet például a közjó, mások élete). Egy-

részt tehát nem kényszeríthetnek, hogy lelkiismeretem ellen cselekedjem, a nézetét pedig senki sem erőltetheti a másokra. Az igazságba való belső belátás szabad. Egyetlen ember, vallás, államforma sem erőltetheti nézeteit a lelkiismeretre: ott az embernek szabadon kell belátnia az igazságot. Így ha nem ért egyet valamivel, lelkiismereti alapon megszólalhat (szólás-szabadság), a nagyobb jóért másokkal összefoghat (gyülekezési szabadság), szabadon hihet Istenben (vallásszabadság), s meg is tagadhat bizonyos tetteiben való együttműködést. Ilyen értelemben a lelkiismeret a szabadság menedéke: a lelkiismereti döntés tesz egy lépés távolságot a világ tényeitől és kényszereitől. Bármennyire korlátozottnak is jelenik meg a szabadság bizonyos torokszorító kényszerekben, legbelül és alapvetően tudunk a belső szabadságról. A történelem számtalan keresztény és civil vértanúja a vérével igazolta: „Az életemet megszerezhetik, az igenemet nem.” A lelkiismeret ilyen méltósága egyben kritika a naturalista antropológia ellen, amely az ember cselekvését kiszolgáltatottnak látja a természetes folyamatok kényszereinek, a neurológiai-genetikai adottságoknak, a pszichés nevelésnek, az individuális vagy társadalmi kényszereknek. A lelkiismeret védelmezése így az alapvető szabadságjogok védelmezése.

Azról azonban kevés szó esik, hogy a lelkiismereti szabadság befelé korlátlan (a bensőbe kényszerrel senki nem vihet be egy gondolatot), de kifelé korlátozható. Míg a belátás szabadsága „befelé” korlátlan, addig a „kifelé” való cselekvés lehet korlátozott. Bár megvan a jogom a lelkiismeretem követéséhez, de *ha az téves, másoknak is megvan a joguk a maguk lelkiismerete alapján, hogy ebben megakadályozzanak* (például terrorcselekményben). A lelkiismereteknek egyforma méltóságuk van, de nincs egyformán igazuk. Tiszteljük a lelkiismeretet, de az igazságot jobban: *az éretlen vagy téves lelkiismeret méltósága nem igényelheti magának ugyanazokat a jogokat, mint az igazság.* A lelkiismeret méltósága egyre nagyobb elismerést nyer, és egyre többen hivatkoznak a lelkiismeretükre – olykor általánosan elfogadott emberi szabályok ellenében is. Olykor mintha a lelkiismeret tisztelete átcsapna a lelkiismeretre való hivatkozás leple alatt az önkénybe.

A civil gondolkodás számára tehát fontos a lelkiismeretesség: *a lelkiismeretben az ember tudhat a mélyebb igazságról,*¹³ amelyet az emberi törvények csak megközelítően fogalmazhatnak meg. A törvény és a lelkiismeret kapcsolata

¹³ Polányi Mihály: *Tudomány és ember: három tanulmány.* Argumentum Kiadó, Budapest, 1997, 44–67. o.

alapvetően az *összetartozás*. A jó törvények a jó lelkiismeretből erednek, és ezeket az ember erkölcsileg köteles megtartani. A törvény meg nem tartása csak kivétel lehet, amely legitimációra szorul. Az alapállás a megtartás. Kétely esetén a vélelem a törvény megtartása mellett szól. Az alkotmányos jogrendben a vélelem a többség által meghozott, az alkotmánybíróság által jóváhagyott törvények mellett áll – a bizonyítás terhe azt terheli, aki másként gondolja. *A közjót szolgáló polgári törvények lelkiismeretben is kötelezik az embert*: az adót be kell fizetni, a munka törvényes kereteit meg kell tartani, a demokratikus jogrend kereteit be kell biztosítani. Ha tehát a politikai tekintély megmarad az alkotmányos és erkölcsi rend keretein belül, a közjó szolgálatában, akkor az embert lelkiismeretében is kötelezi a jóban való közreműködés.

Azaz a jó törvények létrehozásához és megtartásához a jó lelkiismeretek fontosak. A kodifikáló ráción túl a lelkiismeret ragadja meg atematikusan az igazság teljességét, a lelkiismeret nyúl előbbre a teljesebb igazság felé, ezért a lelkiismeret a törvényalkotást feljavító kompetencia: pont emiatt a demokrácia ráutalt a lelkiismeretes emberek többlettudására. Elsősorban nem az a jó szereplője a demokráciának a parlament, a gazdaság, kultúra életében, aki csak „törvénytisztelő”, hanem aki lelkiismeretes. *A helyes lelkiismereti képzés érdeke az államnak*,¹⁴ az iskolai erkölcsoktatásra, az egyházi hitoktatásra, a szakmai etikai képzésekre itt különös szerep hárul. A lelkiismeretes elit viszi előrébb a köz életét minden területen, a lelkiismeret tud igazán úgy progresszív és innovatív lenni, hogy valóban emberséges fejlődés legyen (ne pusztán technikai, pénzügyi). A demokratikus berendezkedésben is kiemelt jelentőségük van a lelkiismeretes és karizmatikus vezetőknek, hiszen a világnézetek pluralizmusa, a különböző érettségű emberek, az érdekek mentén szerveződő pártok vezetőket igényelnek. Az etika tudja: egy demokráciában minden vélemény megszólalhat, de *nem minden vélemény egyformán érett*, az etikai-jogi belátások szintje függhet az életkortól, az iskolázottságtól, a bölcsességtől. Hogy a demokrácia mégis tudjon működni, fontos az alapértékek hangsúlyozása és nélkülözhetetlenek a személyes érettséggel rendelkező vezetők.¹⁵

¹⁴ Schockenhoff, Eberhard: *Wie gewiss ist das Gewissen?* Universitätsverlag, Freiburg, 2003, 13–55. o.; Demmer, Klaus: *Angewandte Theologie des Ethischen*. Universitätsverlag, Freiburg, 2003, 243–290. o.; Römlt, Josef: *Jenseits von Pragmatismus und Resignation*, Regensburg, 1999, 55. o.

¹⁵ Böckenförde, Ernst: *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgerichte*. Frankfurt, 1991.

Az elitekre nagy szerep hárul: tudniuk kell az igazságot komplexebben megragadni, abba mélyebben előrehatolni, s tudniuk kell mások felé meghívóan érvelni. Az erős identitás kialakulásához szükség van a tradíció gazdagságában való feltöltődésre, ha a vélemények kereszttüzében is akarunk haladni, érvelni, meghívni. Az ilyen identitás kész a valódi párbeszédre a plurális társadalomban: tud toleráns lenni, de tud vitázni is. Nem adja olcsón alább meggyőződését egy híg konszenzusért, van bátorsága a másként való életvezetéshez és gondolkodáshoz. Az ilyen erős identitású, lelkiismeretes polgár dolgának tartja, hogy a jót megerősítse a társadalomban: akár választással, akár nemzeti konzultációval, békemenettel, nemzetközi kiállással védje az értéket.

Másrészt a demokráciának azért érdeke a lelkiismeretes ember, mert a lelkiismeret *ellen tud állni* az igazságtalan törvénynek: a lelkiismeret tud a természetes erkölcsi törvényről, nem hivatkozik a „parancsra tettem” kifogásra, ezért a lelkiismeret az ellenállás bástyája. *A demokrácia így ráutalt a lelkiismeretes emberekre: ráutalt a fejlődésben és a visszahullás megakadályozásában. A lelkiismeretesség a demokráciában nemcsak engedelmességet, hanem éppen ellenállást igényel.* Az emberi törvényeknek, illetve a lelkiismeretnek való engedelmeskedés konfliktusa egyidős az emberiséggel. Szophoklész (Kr. e. 5. sz.) Antigonéja inkább engedelmeskedik a lelkiismeretének, mint a király rossz törvényének. A demokrácia egyenesen ráutalt, igényli azokat a polgárait, akik erkölcsükben igényesebbek, akik nem egyszerűen engedelmeskednek a polgári törvényeknek, hanem tevékenyen, gondolkodva, protestálva részt vállalnak az egyre jobb törvények létrehozásában. Nem jó, ha a globalizációban már nem mernek megszólalni helyi érdekek, vagy ha egy társadalomban túl erősek a hangok, a státuszcsoportok hangja pedig erősebb jelentőségüknél. Egy eddig ismeretlen szorítás válik lassan érezhetővé a bürokrata, lelketlen társadalomban, amely mögött érdekhatalmakat sejtünk.

A lelkiismeretnek megvan a joga és kötelessége, hogy ellenálljon, ahol igazságtalannak vél egy törvényt. *Egy törvény akkor igazságtalan, ha nem felel meg az emberi alapjogoknak, az alaptörvénynek, azaz a természetes erkölcsi törvénynek – így tehát erkölcstelen, s nem is kötelez.* A lelkiismereti alapon való ellenállás nagyon kényes dolog, minden egyes helyzetet pontosan szemügyre kell venni. Általánosságban elmondható, hogy az *ellenálláshoz való jognak és kötelességnek a kompetenciái egy demokráciában felosztottak.* Minél

magasabb beosztásban van valaki, minél pontosabban ért a lehetséges megoldásokhoz, annál nagyobb a felelőssége az ellenállásért. Így minden társadalomban kiemelt az elitek felelőssége. Minden társadalomban az elitek meghatározók a gondolkodásra, az életmódra, a küzdelemre vonatkozóan, e felelősség alól nem vonhatják ki magukat. Keresniük kell a nyilvánosság hangját, az összefogást, a békés alternatív megoldásokat. Így az igazságtalan törvény feljavítása érdekében mindenekelőtt a legitim utat járva kell dolgozni (parlament, bíróság). Ha mindez nem jár sikerrel, akkor az ellenállásnak további fokozatai vannak: első lépésben keresni kell, hogy *ki tudja-e vonni magát az ember a törvény alól* (például fegyverfogás helyett civil szolgálat). Aztán meg kell fontolni a pozitív ellenállás módját: *cél soha nem lehet a demokratikus jogrend, a parlament megdöntése* – aki ilyet tűz zászlajára, máris elbukott, illegitim, erkölcstelen. Az ellenállás megtervezésénél számolni kell a következményekkel, főleg az ártatlan felek megterhelésével. Legvégső esetben egy *demokráciában csak az erőszakmentes ellenállást lehet erkölcsileg igazolni*. A jogi út után következhet az erőszakmentes ellenállás. Az erőszakmentes ellenállás apostolai, Gandhi és Martin Luther King sokat beszéltek arról, hogy ez nem egy lagymatag tűrés, sokkal inkább bátor küzdelem, amely a gondolkodásmód megváltoztatására akar indítani. Az erőszakmentes ellenállás formája a nagygyűlés, a sztrájk, a munka megtagadása. Sohasem elfogadott ilyenkor az ember személyi jogainak csorbítása (például az üzemvezető, a gyártulajdonos fogva tartása), és nem elfogadott a rombolás sem (kirakatok betörése, munkagépek meg rongálása). Erkölcstelen az olyan blokád is, amely sérti a személy szabad mozgáshoz való önrendelkezési jogát: a forgalmat lehet lassítani, lehet demonstrálni, de a személy szabad önrendelkezését nem lehet megakadályozni. Demokráciában súlyos kérdéseket vet fel az éhségstrájk, illetve az önfelgyújtás is, amelyek békés ellenállásnak tűnnek, de a tiltakozó végül is erőszakot követ el saját maga ellen, így morálisan egyre kevésbé igazolható.

A lelkiismeretesség és a *civil kurázi* a demokrácia életelixírje.¹⁶ A lelkiismeretesség olyan mélységbe hatol előre az igazság megragadásában, az igényesség felfogásában, ahová az általános törvényhozás már nem ér el. A civil kurázi pedig bátorságot jelent ennek markáns és kreatív

---

¹⁶ Demmer, Klaus: *Christliche Existenz unter dem Anspruch des Rechts*. Universitätsverlag, Freiburg, 1995, 176–211. o.; Autiero, Antonio: *Ethik und Demokratie*. Freiburg, 1998, 121–141. o.

képviseléséhez, a saját vélemény kialakításához, más véleményekkel való békés ütköztetéséhez. A civil kurázi egyéni kezdeményezést és bátor konfliktusvállalást jelent – így a jövő szempontjából kulcsjelentőségű erény. A demokrácia fejlődéséhez és a visszahullás megakadályozásához ezért fontos a civil ember egyéni bátorsága, valamint fontos sok civil ember összefogása a civil szervezetekben. A civil kurázi személyes és közösségi szinten is megtartja jó útján a demokráciát.

A demokratikus állam mindenkitől igényli, hogy a maga képességei és kompetenciája szerint vegyen részt a közjó biztosításában. Ez olykor azt jelenti, hogy a közösséggel, a többséggel tudni kell együttműködni, de tudni kell olykor a többséggel szemben is kiállni a lelkiismeret szava mellett. Az igazságot nem birtokolja automatikusan a többség. A participatív és deliberatív demokráciában egyenesen elvárt a polgártól, hogy mondja ki az igazság felismert szeletét, és álljon ki mellette. A demokráciákban állandó a játék a többségi és a kisebbségi vélemények között. A működéshez kell a többségi vélemény. De azt is tudjuk: a többség automatikusan nincs mindig az igazság birtokában. *Az igazság olykor nem egyszerűen többségi szavazás kérdése.* Az elért konszenzus lehet hatalmi játszmák, történelmi szükségszerűség, emberi gyarlóság eredménye is. Az igazság nem lehet egyszerűen a politikai számítgatás játéklabdája. A demokrácia sokat foglalkozik az eljárás fair módjával, de a fair eljárásmód nem jelenti automatikusan az igazság megtalálását. A többségi vélemény a maga oldalán bírja a vélelmet, de ez nem jelent se többet, se kevesebbet. Az igazsághoz valóban araszolhatunk a többségi véleményeken keresztül, de éberem kell figyelni a kisebbség hangjára is: vannak etikai belátások, jövőbe mutató meglátások, amelyek igazsága nem egyszerűen szavazás kérdése.

Ki lehet jelenteni: *a demokráciának egyenesen érdeke a gondolkodó és kezdeményező polgár*, hiszen a világ túl tág, az igazság sokszor túl komplex – szükség van arra, hogy a meglátások plurálisan jelen legyenek, a gondolatok szabadon hangot kapjanak, ugyanakkor vezetésre van szükség, hiszen a teljesen széttartó vélemények zűrzavarhoz és anarchiához is vezethetnek. A társadalomban nemcsak egyéni álláspontok markáns képviseletére van szükség, hanem konszenzusra is. Az egyetértés és a véleménykülönbség képlékeny viszonya a demokrácia elixírje. Tudjuk, hogy a konszenzus nem egy absztrakt folyamat, hanem gondolkodó, hús-vér emberek jutnak megegyezésre, akik beleviszik a folyamatba a maguk élettörténetét, etiká-

ját, vallását, filozófiáját, élettapasztalatát. Absztrakció, hogy elvek, etikák, világnézetek ütköznek – alapvetően mindig gondolkodó emberek tárgyalnak és keresik a megegyezést. *Ezért a civil társadalom sokra értékeli az olyan karizmatikus személyiségeket, akik elő tudják segíteni a minőségi konszenzust.*

Amiről nem tudunk, nem hiányzik...

A civil létmód kultúrája alig ismert. Ismerjük a diktatúrák erőltetett kollektívizmusát, az individualizmus sokszor önkényes magányát, a preferált pártpolitikai kötődést, egyre többet látunk egy bizonyos fundamentalista vallásosságot. Valóságos űrt jelent a civil közepes közösségek nemléte, hiányzik a civil lelkiismeretesség, a civil kurázi függetlensége. Amiről nem tudunk, nem is hiányzik. Ezért nehéz felépíteni a civil gondolkodást, a civil létmódot, a civil kultúrát. Ha viszont sikerül felébreszteni erejét, élményét, valóságos életelixírje lesz a demokráciának.

A CIVIL TÁRSADALOM SZABÁLYOZÁSA

A civil társadalom hazai szabályozásával kapcsolatos fontosabb magyar jogszabályok a következők:

- Magyarország Alaptörvénye;
- a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.);
- az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény (a továbbiakban: Civil tv.).

2010-től a magyar állam új alapra kívánta helyezni a civil szféra szabályozását. Az Országgyűlés ezen jogalkotói törekvés jegyében elfogadta a 2011. évi CLXXV. törvényt az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról (Civil tv.), majd pedig a 2011. évi CLXXXI. törvényt a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról (Cet.). Emellett született egy kiemelkedő kormányrendelet és két KIM (a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium által elfogadott) rendelet is, amelyek eredményeként 2011-2012-ben jelentősen átalakult a civil szféra jogi környezete.

Az új civil törvény egyik legjelentősebb változtatása az, hogy újradefiniálja a közhasznúságot, és ehhez kötődően a közhasznú jogállás megszerzésének feltételrendszerét is. A közhasznú jogállású szervezetek tekintetében 2014. május 31-éig e tárgykörben teljesítendő új kötelezettségeket szabott meg, hogy státusukat megtarthassák. Emellett a civil törvény módosított az 1%-os felajánlások szabályain is. A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvény (Köt.) egy ponton változott a Civil tv. hatására: 2012. január 1-jétől ugyanis nemcsak a közhasznú, hanem minden civil szervezet foglalkoztathat önkéntest a Köt. szabályai szerint. Az újraszabályozási folyamatot lezáró új Ptk. 2013-ban próbálta összhangba hozni a civil törvény szabályozási irányait.

Három szervezeti kört sorolhatunk a civil szervezetekhez:

- 1) *Civil társaság*: természetes személyek hozhatják létre, nem gazdasági érdekű közös céljaik elérése és közösségi célú tevékenységük összehangolá-

sára. E társaság szerződéssel hozható létre (társasági szerződéssel, amelyre a Ptk. szabályai irányadók). Jogi személyiséggel nem rendelkezik, azaz nem jogképes (ami azt jelenti, hogy például nincs vagyona, azaz károkozás esetén a kárt a civil társaság természetes személy tagjainak kell megtéríteniük; korlátozott jogai vannak, korlátozott mértékben vállalhat kötelezettséget), gazdasági, vállalkozási tevékenységet nem végezhet.

2) *Magyarországon nyilvántartásba vett egyesület* – a párt, a szakszervezet és a kölcsönös biztosító egyesület kivételével. Az egyesület jogi személy, tehát rendelkezhet saját vagyonnal, főszabály szerint minden olyan joggal rendelkezhet, illetve kötelezettséget vállalhat, amelyet magánszemély is; perelhet és perelhető.

3) *Alapítvány*¹⁷ – de nem tartozik ide a közalapítvány és a pártalapítvány.

Az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, amelynek alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy másokkal szervezeteket, illetve közösségeket hozzon létre, vagy azokhoz csatlakozzon. A civil szervezethez való csatlakozás feltételeit és szabályait az adott civil szervezet létesítő okirata (szerződés, alapító okirat, alapszabályzat) határozza meg.

Külön törvény által meghatározott, hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság vesz nyilvántartásba minden civil szervezetet, és a szervezetek bejegyzett adatai (a törölt adatokkal együtt) nyilvánosak és bárki által megtekinthetők, azokról bárki feljegyzést készíthet. Nem nyilvános ugyanakkor az egyesület alakuló ülésének jelenléti íve, valamint az egyesület tagnyilvántartása.

Magyarország a civil szervezet az alapcél szerinti (közhasznú) tevékenységet folytathatja – amelyet a szervezet a létesítő okiratában határoz meg – vagy e cél megvalósítása érdekében gazdasági-vállalkozási tevékenységet is végezhet. E körben fontos hangsúlyozni, hogy a civil szervezetek elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenység folytatására nem alapíthatók, vagyis alapvetően nem profitorientált szerveződések. Amennyiben mégis megállapítható egy adott évre vonatkozóan, hogy a civil szervezet elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenységű szervezetnek minősült, a nemzeti adóhatóság az érintett civil szervezettel szemben törvényességi ellenőrzési eljárást kezdeményez, és ennek keretében szankciókkal is élhet.

¹⁷ Alapítvány (jogi személy): az alapító általa megjelölt törvényes célra vagyoni értéket ajánl fel.

Magyarországon a civil szervezetek bevételei a következő tételek lehetnek:

a) egyesület esetében tagdíj, alapítvány esetében az alapítótól kapott befizetés, valamint az alapító által az alapítvány rendelkezésére bocsátott vagyon;

b) gazdasági-vállalkozási tevékenységből származó bevétel;

c) költségvetési támogatások, amelyek formája eltérő lehet (például pályázat útján kapott költségvetési támogatás, az Európai Unió strukturális alapjaiból származó támogatás stb.);

d) közszolgáltatási szerződés ellenértékéként szerzett bevétel (e szerződés keretében a civil szervezet valamilyen közfeladatot lát el ellenérték fejében);

e) más szervezettől, illetve magánszemélytől kapott adomány;

f) befektetési tevékenységből származó bevétel;

g) az a)–f) pontok alá nem tartozó egyéb bevétel.

Egyesületek és alapítványok esetében lehetőség van az úgynevezett közhasznú jogállás megszerzésére, amelyet kérelmeznie kell az adott szervezetnek, és a közhasznúságot a jogállásának nyilvántartására illetékes bíróság állapítja meg és jegyzi be a nyilvántartásba. Közhasznú tevékenységnek minősül minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt közfeladat teljesítését közvetlenül vagy közvetve szolgálja, ezáltal hozzájárulva a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez.

Egyes szervezetek esetében törvény állapítja meg a közhasznú jogállást. Egyéb esetekben a közhasznú jogállás megszerzéséhez a jogszabályban meghatározott feltételeknek kell megfelelni. A törvény akként rendelkezik, hogy közhasznú szervezetté minősíthető a Magyarországon nyilvántartásba vett közhasznú tevékenységet végző szervezet, amely a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez megfelelő erőforrásokkal rendelkezik, továbbá amelynek megfelelő társadalmi támogatottsága kimutatható. E fogalom meghatározás egyes elemeit (közhasznú tevékenység végzése, erőforrások, társadalmi támogatottság) a törvény pontosan meghatározza, többnyire nem hagy értelmezési lehetőséget. A hatályos szabályozás értelmében egy civil szervezet csak két év eltelte után tud élni a közhasznú jogállásból fakadó előnyökkel és lehetőségekkel. A közhasznú civil szervezetek működésének szabályozása eltérő, és bár a jogállás megszerzése számos előnnyel jár, számos olyan szigorú jogszabály is vonatkozik rájuk, amelyek nem közhasznú civil szervezetre nem vonatkoznak:

így például egy közhasznú civil szervezetre jóval nagyobb adminisztratív teher hárul, és a pénzügyi-gazdasági átláthatóság érdekében is szigorúbb szabályokat kell betartania.

Az Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlata

Az egyesülési jogot az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény szabályozza, amely szerint az egyesülési jog mindenkit megillető szabadságjog. Ez alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy másokkal szervezeteket, illetve közösségeket hozzon létre, vagy azokhoz csatlakozzon.

Jelenleg is állít fel bizonyos korlátokat, amely a létrehozást akadályozza, hasonlóan a korábbi szabályozáshoz. Így nem sértheti az Alaptörvény azon rendelkezését, amely szerint senkinek a tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására, továbbra sem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, valamint nem járhat mások jogainak és szabadságának sérelmével, és fegyveres szervezet sem hozható létre.

Az egyesület létrehozásával kapcsolatos szabályokat a Ptk. tartalmazza az egyesülési jogot szabályozó 2011. évi CLXXV. törvény 2012. január 1-jei hatálybalépését követően. Mind az 1959. évi IV. törvény, mind pedig a 2013. évi V. törvény meghatározza az egyesület alapításához szükséges feltételeket, rendelkezik az egyesülési jog gyakorlásának módjáról, az alapszabály kötelező tartalmi elemeiről, az egyesületi tagsági jogviszonyról, a megszűnéséről.

A 27/1993 alkotmánybírósági határozat¹⁸ több okból is alkotmányellenesnek találta a képzőművészet, az iparművészet, a fotóművészet és az ipari tervezőművészet egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 83/1982 (XII. 29.) MT rendeletet.

Az Alkotmánybíróság véleménye szerint a rendelet sérti a nyilvántartásba vételre vonatkozó szabályokat, az alapszabály tartalmi elemeire vonatkozó szabályokat, a társadalmi szervezet felügyeleti eljárására vonatkozó szabályokat, valamint azt a szabályt, amely szerint a társadalmi szervezet

¹⁸ <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/57FFBD592514E4A4C1257ADA0052B270?OpenDocument>

tartozásaiért saját vagyonával felel. Nem utolsósorban meg kell jegyezni, hogy miniszteri rendeletben van szabályozva, holott az Alkotmány szerint kizárólag törvényi szabályozás szintjén lehetne.

Több alkotmánybírószági határozat született a kamarákkal összefüggésben. Az indítványozók többségében a kamarai tagsághoz kötöttséget vitatták, mondván, hogy sérti az Alkotmányban biztosított egyesülési szabadságot.

A 22/1997 alkotmánybírószági határozat¹⁹ az ügyvédi kamarai tagságot vitatta, míg a 38/1997 számú alkotmánybírószági határozatban²⁰ az indítványozók a gazdasági kamarákról szóló 1994. évi XVI. tv. alkotmányellenességét kérték megvizsgálni. Ebbe a körbe tartozott még a 39/1997 számú alkotmánybírószági határozat,²¹ amelyben az indítványozók a Magyar Orvosi Kamaráról szóló 1994. évi XXVIII. törvény több pontját vélték alkotmányellenesnek.

Az Alkotmánybírószág szerint a kényszertagság kimondása a Magyar Orvosi Kamara sajátos feladatai és hatáskörei alapján nem sérti az egyesülési jogot. A határozat indoklása szerint a kötelező tagság nem érinti az orvos jogát arra, hogy akár szakmai, akár világnézeti vagy bármely más alapon társadalmi szervezetet, illetve szakszervezetet hozzon létre, vagy azokban tag legyen. Valamennyi ügyben ugyanabból indultak ki az alkotmánybírák, miszerint az Alkotmány és az egyesületi törvény alapján magánszemélyek meghatározott célra személyegyesüléseket hozhatnak létre. Ez mindenkit megillető szabadságjog, amely elsősorban a cél megválasztásának a szabadságát jelenti, valamint a célra rendelt szervezet alapításának szabadságát, az ehhez való csatlakozás önkéntességét és az önkéntes kilépés lehetőségét.

A kamara azonban nem társadalmi szervezet. Miután jogszabály alapján létrejött köztestületről van szó, így a feladatait, működési rendjét is törvény szabályozza. A kettő nem ugyanaz, ezért a köztestülethez előírt kötelező csatlakozás nem sérti az egyesülési jogból fakadó szabad csatlakozás lehetőségét. Ezt támasztotta alá az Európai Emberi Jogi Bíróság is. Eszerint az Emberi Jogok Európai Egyezménye 11. cikkében biztosított

¹⁹ <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/C22A4ED39D5FA029C1257ADA0052A846?OpenDocument>

²⁰ <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/CA9020B323ECCCD0C1257ADA0052A04F?OpenDocument>

²¹ <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/B2743198F3D7F5E5C1257ADA005285A6?OpenDocument>

egyesületi szabadságnak a megsértése nem állapítható meg akkor, ha szakmai kamarai kötelező tagságot írnak elő.²²

A kényszertagsággal kapcsolatban az Alkotmánybíróság arra is rámutatott, hogy a köztestület alkotmányos rendnek megfelelő létrehozása nem eredményezi automatikusan a kényszertagság alkotmányosságát. Az a körülmény ugyanis, hogy a köztestület megalapítása kötelező, nem feltétlenül jár együtt azzal, hogy a távolmaradás a köztestülettől nem lehetséges. Ezt alátámasztotta a Ptk. szabálya is, miszerint a köztestületi kötelező tagság törvény által elrendelhető lehetőség. Ugyanis a kényszertagság mindenképpen korlátoz valamilyen alkotmányos alapjogot, akár az egyesületi szabadságról, akár az általános cselekvési szabadságról, akár foglalkozás szabad megválasztásáról legyen szó.

A kötelező tagság megvizsgálásánál tehát azt kell eldönteni, hogy az adott tevékenységhez köztestület létrehozása valóban szükséges-e, valamint az ezzel járó terhek arányosak-e. Az Alkotmánybíróság szerint a köztestületek működhetnek kényszertagság alapján, illetve anélkül is, mint ahogyan az egyesületekben is előfordulhat kényszertagság.²³

A társadalmi szervezetek feletti ellenőrzési felügyeleti joggal összefüggésben az Alkotmánybíróság a munkaügyi ellenőrzésről szóló 124/1990. (XII. 30.) Korm. rend. 3. § (2) bekezdését vizsgálta a 30/1991. számú AB határozatban,²⁴ amely a felügyelőnek biztosít ellenőrzési jogosultságot a szakszervezetet szervezők és szakszervezeti tisztviselők védelmére és a szakszervezet által kifogásolt intézkedés végrehajtására vonatkozó szabályok megtartása érdekében. Elvi éllel megállapította, hogy a társadalmi szervezetek feletti ellenőrzési felügyeleti jogot csak az ügyészség gyakorolhatja, más még akkor sem teheti ezt meg, ha látszólag ez az érintett

²² Az orvosi kamara közjogi intézmény, amelyet a törvényhozó létesített és az államszervezetbe kapcsolt be; az orvosi hivatásgyakorlás tekintetében a kamara a közellenőrzést gyakorolja, és jelentős jogosítványai vannak. Ezekre tekintettel a kamarát nem lehet egyesületnek tekinteni. A kamara és ennek szükségszerű velejárója – a kamarai tagság –, valamint a kamara szerveinek való alárendelés sem tárgyukban, sem következményeikben nem érintik az egyesületi szabadságot. – Van Leuven és de Meyere ügyében 1981. június 23-án hozott határozat.

²³ Gyakori volt a halászatról és a horgászatról szóló 1997. évi XLI. törvény azon szakaszának bírálata, amely szerint egyesületi jog alapján létrejött szervezetben kényszertagságot ír elő az alapján, hogy állami horgászjegyet csak olyan személy kaphat – és így horgászashoz való jogosultságot is –, aki horgászszervezet tagja.

²⁴ <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/17320804B3B38DC8C1257ADA00527ED5?OpenDocument>

szervezetet védi. Az Alkotmánybíróság az érintett rendelkezés alkotmányellenességét abban látta, hogy az érintett Korm. rendelet ellentétes egy magasabb szintű jogszabállyal, nevezetesen az egyesületi törvénnyel.

Az 1395/E/1996 alkotmánybírósági határozat²⁵ tárgya az indítványozó alkotmányossági kifogása volt amiatt, hogy az Országgyűlés nem alkotott törvényt a civil szervezetek kárpótlásáról, holott az egyházak számára lehetővé tette az állam által jogosulatlanul elvett vagyontárgyak visszajuttatását. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az ebben a törvényben kedvezményezett egyházak nem vethetők össze egyéb civil szervezetekkel, hanem csakis összehasonlító funkciójú szerepű, nagyságrendű és autonómiájú jogi személyekkel, amelyek tulajdonjoga szintén szorosan, sőt kikényszeríthetően kötődik valamely alapvető alkotmányos jog biztosításához.

Az érintett egyesületek meghatározott érdekek szerint szerveződnek, míg az egyházak alapvető célja a vallás gyakorlása, közfeladatot látnak el. Ez utóbbi alkotmányos alapjog megvalósításához nélkülözhetetlen eszköz az egyház tulajdona, azaz hogy az alapjog érvényesítéséhez szükséges vagyonhoz jussanak.

Összegezve rögzíthető, hogy az Alkotmánybíróság többnyire az általa megfogalmazott egyesületi szabadságból indult ki, miszerint az egyesületi jog mint szabadságjog nemcsak a szabad szervezetalapítást, hanem az egyesület céljának szabad megválasztását, az egyesülethez való szabad csatlakozás lehetőségét, az önkéntes kilépés jogát jelenti. Azonban kevés olyan alkotmánybírósági határozat van, ahol nem hivatkozott volna az egyesületi törvényre vagy más jogszabályra, tehát kizárólag az alkotmányból vezette volna le az alkotmánybírósági határozatot. Szinte minden esetben a speciális jogszabályi rendelkezéseket hívta segítségül.

Civil szervezetek az Európai Unióban

Az Európai Unió fejlődése során folyamatosan alakult az EU és a civil szervezetek kapcsolata. Ennek oka az volt, hogy az EU a szakpolitikák alakításába egyre jobban és jobban bevonja a civil társadalmat. Ezért a folya-

²⁵ <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/97211E1E93B8AAA9C1257ADA0052AFEB?OpenDocument>

mat során az EU részéről többször próbálták definiálni a civil szervezetek fogalmát, illetve hogy mely szervezetek tekinthetők civil szervezeteknek.²⁶

Az Európai Unió működésének alapja a demokráciából fakadó értékek érvényesítése, azonban az intézményrendszeréből fakadó hiányosságok miatt nem képes minden ember érdekeinek képviseletére. A döntéshozatal folyamán a választói akarat csak közvetetten érvényesül, illetve az állampolgárok kevésbé látnak rá a folyamatokra. Probléma továbbá, hogy a döntések EU-s szinten születnek, azonban a végrehajtás tagállami szinten történik.²⁷

Az *Európai Bizottság közleménye az önkéntes szervezetek és alapítványok szerepének növeléséről Európában* című dokumentum²⁸ az önkéntes szervezeteket úgy határozza meg, mint olyan szervezeteket, amelyek valamely célból közösen együtt tevékenykedő emberek csoportját alkotják.

Jellemzőik:

- formális vagy intézményi működés jellemző rájuk;
- a működésükből származó profitot nem osztanak;
- függetlenek, maguk határozzák meg a működési és szervezeti szabályait;
- sem a szervezet, sem a vezetői nem haszonszerzés céljából végzik tevékenységüket;
- céljuk a közjó szolgálata.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) 1999-ben kiadott véleménye (CES 851/99D/GW)²⁹ megadja a civil szervezeteknek minősíthető szervezettípusok listáját. Ennek alapján civil szervezetnek számítanak a következők: a munkaerő-piaci szereplők, azaz szociális partnerek (szakszervezetek és munkaadói szervezetek), a szociális partnernek nem minősülő társadalmi és gazdasági szereplők, az NGO-k (amelyek egy közös ügy érdekében fogják össze az embereket), a közösségi szervezetek, a tagsági célokkal és tevékenységekkel bíró közösségi szervezetek (például az ifjúsági szervezetek) és a vallási közösségek.

²⁶ Kákai László: *A civil társadalom és civil szervezetek társadalomtudományi, politológiai megközelítése*. Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2013.

²⁷ Reisinger Adrienn: *Társadalmi részvétel helyi, területi és európai uniós szinten*. Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, 2011.

²⁸ Communication from the Commission on Promoting the Role of Voluntary Organisations and Foundations in Europe. COM (97), 241 final. Európai Bizottság, Brüsszel, 1997.

²⁹ http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/ces851-1999_ac_en.pdf

Az Európai Bizottság 2000-ben kiadta a COM(2000)11. számú, az Európai Bizottság és a nem kormányzati szervezetek szorosabb partneri kapcsolatáról szóló dokumentumot.³⁰ Ez a vitaanyag már kifejezetten csak az NGO-kra koncentrált, olyan szervezetekként definiálva azokat, amelyek nem haszonszerzés céljából, hanem önkéntes alapon jönnek létre, és önkéntesek dolgoznak bennük. Formális és intézményes működés jellemzi őket, amelyeknek a dokumentum szerint el kell tudniuk számolni a támogatók és a tagok felé, van alapító dokumentumuk, függetlenek, valamint értékrendszerükben és törekvéseikben nem öncélúak. Az NGO-k sokfélék lehetnek működési és tevékenységi körük szerint. Az anyagban a Bizottság az NGO megjelölést használta, és a későbbi dokumentumokban is átvették ezt a kifejezést.

A civil szervezetek és az állampolgárok érdekérvényesítése, döntésbefolyásoló szerepe tekintetében is fontos szabályozásnak számít a nemzetközi Civil Szervezetek Konferenciájának 2009 októberében elfogadott Kódexe (CONF/PLE (2009) Code 1).³¹ A dokumentum szerint a szervezett civil társadalom, a civil szervezetek alapvetően járulnak hozzá a demokrácia és az emberi jogok fejlődéséhez és megvalósulásához. A Kódex azt is rögzíti: az Európa Tanács 2007. évi 14-es ajánlásában³² az ilyen szervezeteket úgy határozza meg, hogy „*a civil szervezetek olyan, önkéntességen alapuló önkormányzó testületek vagy szervezetek, amelyeket alapítóiuk vagy tagjaik nonprofit célkitűzéseik elérésére hoztak létre*”. A civil részvétel gyakorlati szakpolitikáit illetően a kifejezés a szervezett civil társadalomra utal, beleértve az önkéntes, valamint nonprofit szervezeteket, egyesületeket, alapítványokat, karitatív szervezeteket, valamint földrajzi vagy érdekalapú közösségi és lobbiszervezeteket. A dokumentum szerint a civil szervezetek központi tevékenységei a társadalmi igazságosság, az emberi jogok, a demokrácia és a jogállam értékeire összpontosítanak törekvéseikben. A legkülönbözőbb társadalmi ügyeket felkarolva, alapvetően az emberek életminőségének javítását célozzák. A civil szervezetek részvétele a politikai döntéshozatali folyamat különböző fázisaiban az intenzitás függvényében változik.

³⁰ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52000DC0011>

³¹ <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/code-of-good-practice-for-civil-participation-in-the-decision-making-process-en.pdf>

³² [https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdej/CDCJ%20Recommendations/CMRec\(2007\)14E_Legal%20status%20of%20NGOs.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdej/CDCJ%20Recommendations/CMRec(2007)14E_Legal%20status%20of%20NGOs.pdf)

A Kódex ennek megfelelően a részvétel négy fokozatát különbözteti meg: tájékoztatás, konzultáció, párbeszéd és partnerség.

Az európai civil társadalmak egyik sajátos eszköze a polgári kezdeményezés, amelyet az Európai Parlament és a Tanács 211/2011/EU rendelete³³ szabályoz. A jogszabály abból indul ki, hogy az Európai Unióról szóló szerződés értelmében minden uniós polgárnak joga van ahhoz, hogy a polgári kezdeményezés útján részt vegyen az Európai Unió közéletében, és hogy maga alakítsa azt. A rendelet szerint a polgári kezdeményezés szabályainak egyszerűnek kell lenniük, hogy valóban bátorítani tudják a polgárok részvételét ezekben a folyamatokban. A civil szervezetek nemzetenként eltérő módon beágyazottak a társadalmi és gazdasági struktúrákba, ezáltal az állam és a civil szektor kapcsolatának számos típusa és formája alakult ki. Az alábbiakban kitérünk néhány ország példájára.³⁴

Franciaországban a civil szerveződések súlya az utóbbi húsz évben növekedett meg. Az ilyen szervezetek száma a huszadik század folyamán 40 ezerről 730 ezerre nőtt, és mint utaltunk rá, a számbeli gyarapodás, a civil szféra térnyerése egyáltalán nem volt egyenletes: 1995 és 1997 között például évente átlagosan mintegy háromszor annyi ilyen szervezet alakult, mint 1975 és 1977 között. A kétezres évek elején a gazdasági tevékenységet folytató egyesületek körülbelül egymillió főt, vagyis a francia munkavállalók 5 százalékát foglalkoztatták. Franciaországban egyébként kiemelt szerep jut a nonprofit szervezeteknek a bentlakásos szociális támogatás, illetve a közoktatás területén. (2011 végén mintegy 2700 alapítvány működött Franciaországban.)

Az alapítványok száma 60 százalékos növekedést jelentett a 2001 és 2010 közötti időszakban, az eszközök értéke tekintetében pedig 72 százalékos emelkedést.³⁵

Németországban a szektor működési költségei a GDP mintegy 4 százalékát teszik ki (Franciaországban csak 3 százalékát). A 90-es évek elején 10 ezer alapítványt, 2001-ben 544 701 működő egyesületet tartottak nyilván, ami azt jelenti, hogy átlagosan 6,6 működő szervezet jut ezer

³³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:hu:PDF>

³⁴ Kákai László: *A civil társadalom és civil szervezetek társadalomtudományi, politológiai megközelítése*. Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2013.

³⁵ <http://philanthropy-impact.org/article/ten-things-you-probably-didnt-know-about-philanthropy-france>

lakosra. A legtöbb szervezet – a francia példához hasonlóan – a sporthoz, a kultúrához, a szabadidős tevékenységekhez, valamint a szociális szolgáltatásokhoz kötődik.

Kissé meglepő talán, de Németországban az oktatáshoz és a tudományos kutatáshoz arányaiban kevesebb kapcsolódik, mint Franciaországban. (2015-ben már több mint 21 ezer alapítvány működött Németországban, és több mint 70 százalékuk a német újraegyesítés után született.)³⁶

Az ezredfordulón *Hollandiában* mintegy 80 ezer alapítvány és 85 ezer egyesület működött. Európában a nonprofit szektorban alkalmazottak arányát tekintve Hollandiában dolgozik a legtöbb (12,5%) foglalkoztatott. (A hollandiai alapítványok száma 2013-ra már meghaladta a 220 ezret.)³⁷

Angliában a kilencvenes évek elején 175 ezer jótékonyági szervezetet tartottak nyilván, számuk pedig az önkéntes és a közösségi szervezetekkel együtt már megközelítette a félmilliót. A szektorban a kétezres évek elején több mint félmillióan dolgoztak, vagyis az angol munkaerő 2,2 százaléka (ez jelentősen elmarad a francia adatoktól), 2012-re azonban már közel 800 ezer embert foglalkoztatott a szektor. A jótékonyági szervezetek száma csökkent ugyan, bár számuk még 2010-ben is meghaladta a 160 ezret (vagyis 2,6 ilyen szervezet jutott ezer lakosra).

Finnországban a civil szervezetek száma 1997-ben meghaladta a százezret. Érdekesség és egyben a nonprofit szektor szervezetségét is jól mutatja, hogy föderációs szinten működnek a feladatorientált, ágazati specializációt mutató civil nemzeti ernyőszervezetek, amelyek száma meghaladja a kétezret. (Napjainkban a finn népesség mintegy 75-80 százaléka tagja önkéntes szervezeteknek.)³⁸

Svédországban a több mint 32 millió tagot számláló 160 ezer civil szervezet kialakulása a munkásmozgalomra vezethető vissza, egy olyan típusú demokratikus szervezeti kultúrában, amely a nagy taglétszámú szervezeteket favorizálja. Minden egyes felnőtt svéd állampolgár átlag négy szervezet munkájában vesz részt. Nemcsak az alapítványok, hanem az egyesületek jogi bejegyzése is kötelező, ez utóbbiak munkáját nagyon komolyan veszik.

³⁶ <https://www.stiftungen.org/en/knowledge/german-foundation-statistics.html>

³⁷ Cagney, Penelope – Ross, Bernard: *Global Fundraising: How the World is Changing the Rules of Philanthropy*. AFP/Wiley, 2013.

³⁸ http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_fi_en.pdf

Spanyolországban 2010-ben 200 ezer szervezet működött, mintegy 15 százaléka a szociális gazdaságban tevékenykedett: a 29 ezer ilyen nonprofit szervezet közel 400 ezer főt foglalkoztatott. A civil szektor az aktív lakosság 3,6 százalékát foglalkoztatta 2010-ben. Ezenkívül jelentős az önkéntesek száma is. Míg 2008-ban 873 ezer önkéntes tevékenykedett a nonprofit szektorban, addig 2010-re számuk meghaladta az egymillió főt, azaz az aktív lakosság közel 5 százaléka vesz részt az önkéntes szervezetek tevékenységében.

Olaszországban a gyengébb szekularizáció okán ellentmondásosnak mondható a szektor helyzete. Az egyháznak az állammal szemben megmaradt, továbbra is erős helyzete és szerepe a gyakorlatban úgy jelenik meg, hogy bár az egyházi intézményeket állami intézményekké nyilvánították, azok egyházi irányításúak maradtak. A kis méretű nonprofit szféra legfontosabb ágazatai a szociális ellátás, a hagyományos egyházi befolyás alatt álló alap- és középfokú oktatás, valamint a szakmai érdekképviselés. (A kilencvenes évek végén háromezer, 2005 végén mintegy 4700 alapítvány működött az országban.³⁹ 2011-ben már 6200.)⁴⁰

Szlovákiában (illetve 1992-ig Csehszlovákiában) csak a kommunista diktatúra összeomlásával tudott gyökeret verni a civil szféra, az első ilyen szervezetek túlnyomó többsége már a rendszerváltozás után született. 1994-ben még csak néhány száz ilyen szervezetet tartottak nyilván Szlovákiában, 2006-ban már több mint 26 ezret, 2010-re pedig számuk meghaladta a 40 ezret.

Lengyelországban az 1970-es évek végén nagy lendülettel nyertek teret a civil törekvések, segítve a Szolidaritás létrejöttét. 2012-ben a szervezetek száma – hivatalos lengyel adatok szerint – 100 ezer körül mozgott, és háromnegyedüket tekintik aktívnek. Ebből 11 ezer az alapítvány és 89 ezer az egyesület. A szervezetek számához viszonyítva a szektorban foglalkoztatottak aránya meglehetősen alacsony (a teljes foglalkoztatottak csupán 1%-a). Ennek oka a szektor szervezeteinek viszonylagos tökeszegénysége, amelyet az is jól mutat, hogy a szervezetek bevételeinek döntő hányadát (65%-át) a lakossági és vállalati támogatások teszik ki. Közhasznú jogállással a vonatkozó lengyel törvény alapján mintegy 8700 alapítvány rendelkezett 2015 júniusában.⁴¹

³⁹ <http://euforistudy.eu/wp-content/uploads/2015/07/Italy.pdf>

⁴⁰ http://www.efc.be/country_profile/italy/

⁴¹ <http://www.cof.org/content/poland#Summary>

A kilencvenes évek végén a nonprofit szektor bevételeinek kétharmada állami támogatásból származott Németországban, míg Angliában csak 40, Olaszországban pedig 43 százalék. ⁴²

Egy kutatás szerint, ha az aktív és inaktív közhasznú alapítványokat is számba vesszük, 2015-ben hét európai országban volt 10 ezernél is több ilyen regisztrált szervezet: Németországban, Lengyelországban, Magyarországon, Spanyolországban, Svédországban, Svájcban és az Egyesült Királyságban. A német adat közel 20 ezer, Lengyelorszáé 18 ezer, Magyarorszáé pedig körülbelül 16 ezer. ⁴³

A CÖF-CÖKA töretlen álláspontja szerint meg kell vizsgálni annak a lehetőségét, hogyan lehet átláthatóbbá tenni a magyarországi civil szervezeteknek külföldről érkező támogatásokra vonatkozó viszonyrendszerét. Mintául az Egyesült Államok és Izrael állam szabályozását és kapcsolódó közpolitikai irányvonalát tekinti a szervezet. Ezen célok előmozdítására indokolt lehet az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény módosítása, az alábbi elvek mentén:

- A törvényt módosítás keretében tisztázni kell a külföldről érkező támogatások beérkezési módját, amely kizárólag banki átutaláson keresztül történhetne.

- Be kell vezetni a donorszervezet és a felhasználó szervezet közötti szerződés (a továbbiakban: szerződés) nyilvánossá tételét, a támogatott szervezet honlapján, vagy más transzparens módon (*átláthatósági klauzula*).

- A donorszervezet és a támogatott szervezet közötti szerződés egy példányát a felek küldjék meg a kormány civil ügyekkel foglalkozó államtitkárságára.

- A szerződésben kerüljön megfogalmazásra a felhasználás pontos célja, valamint az elszámolás módja.

Magyarországon – ellentétben Oroszországgal és más, kevésbé demokratikus országokkal – az emberi jogvédők szabadon végezhetik munkájukat, mind a mintegy 80 jogvédő szervezet (alapítványokkal együtt 100 szervezet) kifejtheti álláspontját az általa fontosnak tartott célok elérése érdekében.

⁴² <http://www.nosza.hu/kutat/REVkutatas/1gazdasag/>

⁴³ <http://dafne-online.eu/wp-content/uploads/2015/10/European-Foundation-Sector-report2015.pdf>

Érveik, szempontjaik pedig nem egy esetben meghallgatásra találnak, sőt beépülnek a jogalkalmazás hazai gyakorlatába. Ehelyütt említendő, hogy az Igazságügyi Minisztérium Emberi Jogi Munkacsoportjába és különböző tagozataiba is számos, magát liberálisnak nevező jogvédő csoport is meghívást kapott.

POLGÁROK ÉS KÖZÖSSÉGEIK EGYSÉGE ÉS ELLENTÉTE

Az emberek egyénileg és közösségben jelenítik meg a civil társadalmat. Ez olyan sokszínű kapcsolatrendszer, ahol a közélet, a közerkölcs keretei között a polgárok szolgálják a családjuk, nemzetük érdekeit. A civil aktivitást segíti a valódi demokrácia és a nép érdekeit szolgáló jogállamiság. A civil társadalom a nép összességével a mindenkori hatalom tulajdonosa. Demokráciákban a hatalmát bizalmával együtt az országgyűlési választásokon meghatározott időre kormányzásra birtokba adja.

A közhatalom képviselői a nép közszolgái, akiknek kötelességük tűrni, sőt igényelni a közösség tagjainak aktív közreműködését a közügyek intézésében. A civilitika és a politika közös vonása az ellentétek egysége és harca. A civilitika sokszínű, és a köz szolgálatát más-más módon látja el. A civil közösségek önálló szubkulturaként vannak jelen a társadalomban. Az egyének, polgárok szabadon dönthetnek az általuk választott közösséghez csatlakozásról. A választott civil közösségek célja körülhatárolt, az egyének részére biztosítják szabadságjogaik érvényesítését. A nemzetközösség azonban nem választható, hiszen az anyaföld meghatározó tényező. Ezt a közösséget legfeljebb elhagyni lehet.

A civil polgár nem lehet pártsemleges, mert a demokráciában jogállami keretek között az országgyűlési választások lehetőséget biztosítanak arra, hogy leadhassa voksát a versengő pártokra. A választásoktól történő távolmaradás is állásfoglalást jelent.

A hatalom mindenkori tulajdonosa a nép, míg a különböző pártok versenyeznek a hatalom birtoklásáért. A polgárok a nemzet érdekeit így elválaszthatják a pártok, egy-egy ideológiai és izmushoz kötött felfogás béklyójától.

A civilitika az azonos környezetben szocializálódott emberek sorskérdésekkel kapcsolatos véleményének megjelenítéséhez ad tartalmi tanácsokat és viselkedési motivációkat. Ezzel rést üt a politika közhatalmi monopóliumán.

A civilitika célja a jó kormányzás támogatása, a polgárok által bizalomban részesített hatalomgyakorlók konstruktív segítése. Ugyanakkor figyelemmel van az iránt is, hogy a kormányzati ciklusok alatt elemezze az ellenzéki mozgalmakat, kontrollálja, hogy azok tevékenysége közjóra irányul-e vagy sem.

A civilitika és a politika három fő összetevője formailag megegyezik, tartalmában azonban eltérő. A három fő összetevő: az érdek, az akarat és a hatalom.

- A politika érdeke pártosságában jelenik meg, a civilitika viszont a közérdeket képviseli.

- A politikai akarat a támogatói tagság érdekeit szolgálja, míg a civilitika akarata a közjóra irányul.

- A politika hatalomszerzésre összpontosít, míg a civilitika a jó kormányzás folyamatosságára törekszik.

Mi a fontosabb: az eszme vagy a valóság?

A hatalom birtoklásának fontossága miatt a politikusok közreműködésével a társadalmak többsége eljutott a demokrácia és a jogállamiság intézményéhez, amely piedesztálra emelte a politikai pártok jogát a választásokon történő részvételre. A pártakatok érvényesítése úgy jeleníti meg a csoportérdeket, hogy ígéreteik tengerében eligazodni szinte lehetetlen. Egyes pártok igyekeznek ismert ideológiákhoz és izmusokhoz közelíteni, ezzel erősítve azon szándékukat, hogy minél több társadalmi réteget tudjanak megnyerni, miközben elfedik hiányos mondanivalójukat.

A 21. század polgársága kiábrándult az ígéreteket halmozó, már megbukott, mutáns ideológiákkal és izmusokkal pántlikázott, önös politikai érdekeket megtestesítő pártokból. A jelenség visszatükröződéseként egyre kevesebben gondolják komolyan, hogy van még klasszikus értelemben vett jobb- vagy baloldal. Ma már többen vallják azt a nézetet, miszerint művi ideológiákkal, erőszakolt nézetekkel nem lehet kijelölni a társadalmi fejlődés egyedüli útját.

A 21. század politikai világa megváltozott. E század polgárai nem érik be kenyérrel és cirkusszal. Szélsőséges politikai nézetek sem villanyozzák fel a társadalmak tagjait, mert azok félelemkeltők, és a félelem demokráciákban nem kormányozhat.

Egyre több politikus ismeri fel a polgárokkal folytatott párbeszéd jelentőségét. Növekszik azon polgárok száma, akik aktívan figyelve részt kívánnak venni sorsuk alakításában. A pártokat meghatározó ideológiák és izmusfelfogások egyre kevesebbet mondanak a választóknak, a nézetek örökkévalóságának mítosza megszűnt. A történelem bizonyította, hogy egyetlen eszme követése sem hozta el a paradicsomi állapotot. Az emberek nagy többsége múltja, jelene és jövőképe szerint értékeli. Az adott társadalom által garantált, gyakorlatban is megvalósuló életlehetőségek adják döntéseik alapját. A nemzeti megmaradás és a fenntartható élet a legcsábítóbb ígélet, amelyet fölülírni ideológiai befolyással nem lehet.

Az egyénközpontúság követése, az önzés a társadalom és a természet pusztulásához vezet. Ezt láthatjuk, amikor a demokrácia fogalmának kiüresedését észleljük, és amikor a hatalmaskodás áldemokráciát szállítva a pénz és katonai erő primátusával világhuralomra tör.

Paradigmaváltásra van szükség. A sok helyütt eltorzult hatalmi piramist a feje tetejéről a talpára kell állítanunk. A nemzetek polgárainak ébredése nélkül ez elképzelhetetlen. A választópolgárok nem elégedhetnek meg azzal, hogy a fotelben, televízió előtt ülve elfogadják, hogy mások, megkérdezésük nélkül önkényesen alakítják sorsukat. A jövőben felerősödik az a szellemileg is képzett aktív civil világ, amely szociális érzékenysége mellett képes megfogalmazni nemzetközösségének érdekeit. A polgári közösségekbe tömörülő emberek fellépése szabályozhatja a mindenkori kormányzás teendőit. Önkéntes civil egyesületek, alapítványok és egyéni módon cselekvő szellemi honvédők nemcsak a nemzetek érdekvédői lesznek, hanem a keresztény nyugati civilizáció értékeinek megőrzői és továbbfejlesztői. A társadalmi gyakorlatban felvállalt szerepük gyümölcse, hogy kialakulnak azok az elméleti összetevők, amelyek kapcsán megjelenik a civilitika mint önálló diszciplína.

A nemzetben élő civilek jogot formálnak az általuk választott képviselővel a kapcsolattartásra és annak folyamatosságára. A civilek nem a politika potyautasai. Az emberi sorsokat hordozó vonatra a politikai pártoknak kell helyjegyet venniük a civilek jegypénztáránál.

Az igazságosság vágyalom vagy szükségszerűség?

Az emberiség vágyai között mindenkor elsődleges szempont volt az igazságosság érvényesítése. Együttélésünk során visszatérő nagy kérdés, mi igazságos és mi igazságtalan? Az intézkedő hatalom fellépésének minősítése cselekedeteinek jó vagy rossz irányától, megítéltetésétől függ. A civil társadalom általánosan úgy véli, hogy az igazságosság kéz a kézben jár a rend fenntarthatóságával és a rendszernek a közjó érdekében való működtetésével.

A civilitika talapzata a népszuverenitás. A szuverén nép közösséget alkotva megteremti nemzetét. A demokrácia lehetőséget biztosít a közügyek megegyezéssel történő eldöntésére. A témakör egyik folyamatosan visszatérő, vitatott eleme, hogy miként érvényesülnek a többségi és kisebbségi érdekek. Elfogadott tény, hogy a jogállamiság és a demokrácia keretei között a szabad választások ciklikusan ugyan, de biztosítják a népfelség elvét, a kívánt hatalom delegálását.

Világossá kell tennünk, hogy a mindenkori megválasztott kormányzás mögött a bizalmat adó választók többsége a hatalom gyakorlásához biztosítást képez. Az aktív és konstruktív polgári közösség, csakúgy, mint az aktuális kormányzás, szimbiózisban működve garantálja az igazságos társadalmat, és ha kell, hozzájárul megvédéséhez.

Az ellenzéki pártok a jól működő kormányzást elviselhetetlennek tartják, hiszen az ellentétes hataloméhségük kielégítésével. A pártérdekű megnyilvánulások nem riadnak vissza a valóság mindenáron történő eltorzításától. Nem elszigetelt jelenség, hogy a jogszolgáltatás terén is esetlegesen szülehetnek olyan bírói döntések, amelyek pártszimpátiához kapcsolódnak. Láthatjuk, hogy megnő az aktív értelmiségre háruló vigyázó szerep. A lelkiismeretük szerint cselekvők közéleti önkéntes fellépését mindenkor a nemzetért és a közjóért végzett munkájuk szerint értékelhetjük. Babits Mihálytól idézve ez: „Az igazi írástudó hivatása...” Feladata, hogy „ébren tartsa e földön a tiszta erkölcs és logika tekintélyét és tudatát”. A júdáspenzen kitarított írástudók nemzetük elleni támadásai sohasem igazolhatók. A pártérdekű ideológia mentén elkövetett hazaárulás vétkes cselekmény.

Európában új színfoltot jelent a Magyarországon közösségbe szerveződött Szellemi Honvédők Mozgalma. A közösség tagjai kiállnak a nemzeti

szuverenitás, az identitás és a szubszidiaritás védelméért. Teszik ezt felelősséggel, elkötelezett módon. Idekívánkoznak Bibó István szavai: „Az emberiséget mindig kiváló egyesek igazságkeresése és feladatvállalása vitte előre.”

A politika metakommunikációja

A világ politikai és gazdasági eseményeiről mi, civilek, minden egyes napon értesülünk. Ha elfelejtünk rádiót hallgatni vagy nem kapcsoljuk be a televíziót, akkor az internet szolgál túlságosan is bőséges hírözönnel. A politika és pártpolitizálás szinte a bőrünk alá bújik. Reklámok, napi- és hetilapok közvetítik a polgárok társadalmának szóló, szűkebb és bővebb közösségeinket érintő üzeneteket. A hírek és azok magyarázatai befolyásolják tudatunkat, érzelmeinket, sokszor átláthatatlan ismereti káoszt teremtve.

A felgyorsult világról és szűkebb környezetünkről szóló kommunikáció célja alakítani gondolkodásunkat és ezen keresztül tetteink irányát. Különböző érdekcsoportok töreksenek megnyerni az emberek szimpátiáját. Ebből is látható, hogy a politika metakommunikációja a hatalom megszerzésére irányuló tevékenység. A pártpolitika az azonos nézeteket vallók kisugárzása, és cselekvéseik összességét foglalja magában.

A demokráciát tiszteletben tartó jogállamiság kereteiben a pluralitás szabad lehetőséget biztosít a pártok alapításához, de ugyanakkor lehetővé teszi a polgárok egymástól eltérő akaratának érvényesítését is. Az országgyűlési választások ciklusonként a nép kezébe adják a döntés jogát arról, hogy a jövőben melyik párt vagy pártkoalíció gyakorolja a kormányzást. A választók többségi akarata visszaigazolja a pártszimpátiát, amelynek valószínűleg elsődleges kiváltója a jó program és a már megalapozott vagy megelőlegezett bizalom.

A választók egyirányú akaratának érvényesülése, avagy a döntésükkel kialakult kormányzó párt támogatása akkor biztosít stabilitást, ha többségi alapokra épül. A kormányzási lehetőség a nyertest versenyelőnyhöz juttatja, hiszen a ciklus alatt elvégzett országépítő munka minősíti. Az újraválasztás feltétele az ígért program végrehajtása. Ha a társadalom támogatása növekszik vagy változatlanul megmarad, visszaigazolást jelent a jó kormányzás megvalósulására, így elhárul az akadály a továbbfolytatás elől.

Érdemes azonban megvizsgálni az ellenzéki pártok szerepét. Felmerül a kérdés, hogy létezhet-e konstruktív hozzáállás a részükről. Ez a fajta pozitív viselkedés a politikai kultúra minőségét is jelezné. A fő kérdés, hogy mi az elsődleges céljuk. Azt láthatjuk, hogy az ellenzéki magatartás az elvesztett cikluson belül a hatalom visszaszerzésére irányul. Ilyenkor magatartásuk bírálóokra összpontosul, politikai támadásokat láthatunk, és ez több kárt jelent, mint hasznot. A kormányzó párt vezetőinek levadászására irányuló tevékenység pótcselekvés, amely csakúgy, mint a bevált-hatatlan ígéretnek útja, nem vezethet győzelemre. A magát hosszú éveken át lejárató ellenzék cselekvéseivel súlyosbítja helyzetét, különösen akkor, ha a külföldi testvérpártok, valamint ideológiai barátok segítségével az ország kárára szövetkeznek.

Tény azonban, hogy mind az ellenzék, mind a kormányzás napi megnyilvánulásai igénylik a választópolgárok éber figyelmét és folyamatos visszajelzéseit. A kormányzás és a pártok politizálásának autentikus kontrollját csakis az érintett ország népe végezheti. A választópolgárok körülményeik alapján ítélik meg valós helyzetüket, hiszen bőrükön érzik életkörülményeik javulását vagy romlását. Világos, hogy a kormányzó párt, a pártok és az ellenzékiek legfontosabb érdeke a hatalomgyakorlás birtoklása. Ha ezek az érdekek önössé válnak, bizonyított állításként fogadhatjuk el, hogy irányukban is megkerülhetetlen a civilek kontrollja. A civil társadalom kötelessége és feladata a kormányzás ösztönzése hibáinak kijavítására, továbbá az ellenzéki pártok magatartásának és működésének figyelése mellett a polgári konstruktivitás követése. Ez felelősség, és önkéntes munkát igényel.

Érdemes kitekinteni az Európai Unió működésére. Reflektorfénybe kell állítanunk az Unió bürokrata elitjének kormányzási munkáját. A migránskérdés kezelése részükről elvetendő példaként szolgál.

A neoliberais brüsszeli elit letévedt az európai uniós polgárok által kijelölt útról. Nem úgy, mint a keresztényi szolidaritás és a szeretet emblematikus képviselője, Teréz anya, aki a politikai érdekeket mellőzve közvetítette az isteni irgalmat, és vitte a világ minden részébe a segítséget.

A hatalom megtartására alapozó érdekszolidaritás képviselője, Merkel kancellár asszony nem a hiteles keresztényi utat választotta. Útja fordított irányú, személyesnek hitt missziója nem érte el az afrikai és közel-keleti elesetteket, nem kötözte a sebesültek szétlőtt testrészeit, nem töltött

vizet a szomjúságtól kiszáradt emberek szájába. Az ál-Teréz anyai szerep hamar lelepleződött. Teréz anya bejárta a világot, adományokat gyűjtött és fáradhatatlanul szállította azokat a rászorultaknak. Az isteni kegyelem futaraként a Szentlélek sugallatára végezte azt a munkát, amelyet a Teremtő feladatként kijelölt számára.

A Willkommenskultur olyan téves eszmei „kinyilatkoztatás”, amely a kereszténység Istenhez vezető egyirányú utcájába a szemből érkező muszlim hadaknak nyitott utat. Az eredmény keresztényüldözés és társadalmi káosz.

Világossá vált, hogy az évezredekre visszatekintő nyugati civilizáció lelki közösségre alapozott társadalmi szerkezete nem viseli el az idegen test beültetését. Hamis prófécia, amely szerint lehetséges a kereszténység testébe transzplantálni az iszlámot.

A politikai és gazdasági érdekek érvényesítésének vannak határai, míg a szolidaritás jegyében küldött vagy vitt szeretet lehet határtalan. Az európai polgárok most kézzelfoghatóan tapasztalják a különbséget a politikai érdekű merkel „segítségnyújtás” és a keresztényi irgalom és szeretet missziója között.

Európa szenved egy asszony téves döntése miatt, aki sokáig volt példaképe annak, hogy miként lehet követendő módon vezetni Németországot. Merkel azonban a pénzhatalmasok hálójába került, akik világbirodalmi elképzeléseik érdekében, kihasználva az emberi hiúságot, eszközként kezelik Európa sokáig sikeres emberét. A kancellár asszonyt rávették arra, hogy a német gazdaság erejét kihasználva emelje magát az Európai Unió meg nem választott, egyszemélyű irányítójává. Eleinte ügyes húzásnak tűnt a pénzmágnások által kifőzött taktika. Az Európai Unió két kontarszelektált vezetője, Schulz és Juncker urak szárnysegédként olyan vitézkedők, akik brüsszeli édeni létüket a kancellár asszonynak köszönhetik. Így aztán nem véletlen, hogy szolgálai módon mindent megtesznek, amit „teremtőjük” tőlük megkíván.

Az Unió sorsa nem múlhat egy hölgy és a mögötte felsorakozó globális hatalmat favorizáló pénzeszsákak akarától. (Egyre többen hisszük ezt.)

Európa népei felébredtek. Erősödik az ultraliberálisokkal, a terrordemokráciával szemben álló ellenállók közössége. Érezhető módon nemcsak a kancellár asszony nimbusza veszik ködbe, hanem a polgárok százezrei követelik az idejémtúlt, rozsdás uniós vezetési módszer megreformálását.

Az emberek hangosan tiltakoznak az ellen, hogy sorsuk alakulását megkérdésük nélkül cezaromán politikusok irányítsák. A politika mély bugyraiba beférkőzött pénzügyi lobbik privatizálni szeretnék Európa gazdaságát és az általuk fenntartott haderő „ideiglenes” állomásoztatásával végső soron a kontinens földjét is.

A ma már egyre nyilvánvalóbbá vált összeesküvés ellenszere a közép-európai országok polgárainak békés, de harcossá válása lehet. A V4-ek demokratikusan megválasztott vezetői, miniszterelnökei tudják, hogy a II. világháborút követően több mint 40 évig nemzetük gyarmati elnyomásban élt. Koncként voltak odavetve a Szovjetunióhoz, mert a Nyugat békéjét a mi bőrünkön vásárolták meg. Az 1989 óta visszanyert szabadságunk drága érték. Nemzeteink önállóságának megtartása elsődleges cél. Ezentúl Európa szuverenitása és identitása sem eladó. Az unió szövetséges nemzetei, kultúrájukra támaszkodva, minden közös problémára meg fogják találni a közjót követő választ. Hamis „örangyalokra” nincs szükség.

Súlyos vesztesége az EU-nak a Brexit. Előidézője és felelőse az uniós vezetés, de nagyképűen győzelemnek állítják be a britek távozását. Jóvólkából tovább gyengültek védelmi képességeink. Létünket a gazdasági bevándorlók terroristákkal megtűzdelte honfoglaló hada fenyegeti. Az Európa schengeni határainak védelmére rendelt Görög- és Olaszország közelgő pénzügyi és gazdasági csődje miatt kiszolgáltatottá vált a brüsszeli bürokraták bevándorlási politikájának. A török zsarolást a NATO legerősebbje, az USA szemlesütve veszi tudomásul.

Mire várunk?

Európa országainak, külön-külön erős hadsereggel kell rendelkezniük, ezzel növelve országuk védelmi erejét, a kontinens veszélyeztetése esetén pedig a NATO-haderővel összefogva együtt mutathatunk visszarettentő erőt.

A magyar kormány az Európai Unióban először kezdeményezett népszavazást a külföldi bevándorlók kötelező befogadásának elutasítására. Nemzetünk jövőjéről kell döntenünk, pártszimpátiának nincs helye, csak a magyar-magyar összefogásnak.

Miért is?

Mert az utcán vagy a kapualjban asszonyainkat, lányainkat megtámadó idegenek brutális cselekményük végrehajtása előtt biztosan nem fogják mérlegelni, hogy igennel vagy nemmel szavaztunk.

A politizálás évezredek óta működő tevékenység. Az uralmi vágy hatalmas intézményi háttérrel telepszik az emberekre. A demokrácia tartalmi felhígításával a látszatdemokrácia széles eszköztárát kihasználva álságos szerepben tetszeleg. A globalizált világ érdekeit, ideáit követő pártok mozgását egyre jobban meghatározza a pénzmágnások világhatalmi törekvésének kiszolgálása. Nap mint nap láthatjuk a nemzetek, országok szuverenitása, identitása elleni támadásokat. Újból felerősödött a nagyhatalmak közötti érdekháború, és egyre több helyi háború is fellángol. Nemcsak érezhető, hanem már látható is az emberiség jövőjét veszélyeztető pénzhatalmi erők világhatalmi szándéka. Az egyre kevesebb kézben összpontosuló hatalmaskodás megállítása csakis a civil összefogás erőivel lehetséges.

Az emberek identitását meghatározza helyi, regionális és nemzeti hovatartozásuk. A történelem során bebizonyosodott, hogy a politikai érdekű világban a birodalmi célokat kitűző hatalmak igyekezete arra irányul, hogy a helyi közösségek képviselőit a legerőtlenebbé tegyék.

Felfogásuk szerint a cselekvésre képtelen civil a legjobb civil.

A civil ne legyen politikai tényező, sorsát majd eldöntik „magasabb” helyeken. Vallják ezt azok a politikusok, akiknek pártjuk ideológiai felfogását követve életcéljuk nem más, mint uralkodni mások felett.

Ez a felfogás igaz kontinensnyi méretekben is, hiszen látható, hogy jelen időnkben eltűnnek az országhatárok, és egyre nagyobb szerepet játszik a pénzhatalom globális terjeszkedése.

Ha a civilizáció territóriumában az egymás mellett működő állami és egyházi, vallási felfogásokat helyezzük nagytó alá, nem vitathatjuk mindkettő jelenlétét. Sok helyütt folyik harc, sőt háború, a politikai hatalom és a helyi meghatározó vallási erők között. Ha a küzdelem lokálisan behatárolt, kisebb figyelemre tarthat számot. Más a helyzet, amikor egyes vallási vezetők kellő erőt éreznek arra, hogy az általuk hirdetett hit segítségével megszüntessék az állam és az egyházak feladatainak különválaszthatóságát. Ilyenkor már a hatalom birtoklását is óhajtják, erőszakot követnek el a szabad ember gondolkodásának kárára, izmusvilágukat érvényesítik.

Európa népe akkor maradhat erős és gazdasága élenjáró, ha követi a keresztény gyökereiből áramló erőt, amely évezredek múltú civilizációt eredményezett. A civil világ alapvető követelését, a világbékét szembe kell állítanunk a mindenáron hatalomra törekvéssel. A 21. század jelentheti a fordulópontot, ahol nem a hatalmaskodók kizsákmányolása dominál,

hanem a civil világ élni akarása. Kötelességgé kell tenni a jelenben élőknek, hogy a jövő nemzedékeinek biztosítsák a perspektivikus életpályát. A letűnt birodalmak korát átélve sutba kell vágni a múlt szörnyűségeit.

Újszerű, de mindig visszatérő hatások érik a világ polgárait. A politikai és gazdasági gyarmatosítás mellett megjelent a vallási térhódítás, amely sokszor kéz a kézben jár a terrorizmussal. Bármely vallás erőszakkal történő elfogadtatása elítélendő. Az ellene történő védekezés pedig kötelező. Az Európát ért modern kori népvándorlás a hozott vallási különbözőséggel is megerősített támadás a keresztény tanokat követő nyugati civilizáció elsorvadásához és megszűnéséhez vezethet. A templomok száma egyre csökken, elmaradnak a hívők, míg a mecsetek számának növekedése és az oda járó hívők eltökéltsége a keresztény civilizáció számára halálos ölelést eredményez.

Megjelent a cezaropapizmus intézményesített formája, az Iszlám Állam, amelynek egyetlen célja a vallási és világi hatalom összevonása, a muszlim tanok kizárólagos elfogadtatása.

A szuverenitás, az identitás és a szubszidiaritás önmagában defenzív fogalmak, egy-egy nemzet sajátos értékeit képviselik. Ezen értékek önkéntes, részleges átadása jelentheti a nagyszövetségek létrehozásának értelmét. A nagyszövetségek csak az átadott jogokkal élhetnek, és elsősorban gazdasági és védelmi érdekeket szolgálhatnak.

Az egyéni civil hozzáállás

Az egyéni civil lét a születéstől kezdődik, és isteni adomány. E pillanattól kezdve az emberiséget árnyékként kíséri a politika.

Ugyanakkor az emberek nagy többsége azt gondolja, hogy számukra nem jelent napi szükségletet a közvetlen reagálás a különböző, sokszor ellentétes politikai állásfoglalásokra. Minek is, mondják, hiszen főleg a demokráciákban és a jogállamiság keretei között, az országgyűlési választások során eleget tehetnek állampolgári kötelességüknek azzal, hogy kijelölik az őket vezető és érintő képviseleti rendszert. Később, ha bőrükön azt érzik, hogy a politikai és gazdasági folyamatok a társadalmi érdekek ellen hatnak, akkor ezekre majd reagálhatnak.

Ezt az általános hozzáállást kell megváltoztatni.

Nem könnyű feladat, mert a hatalom megszerzéséért és birtoklásáért küzdő pártok és kenyérkeresetüket védő pártvezetők igyekeznek távol tartani a még oly lassan is, de érdekeikért aktivizálódni képes polgárokat. A regnáló kormány, ha hű marad programjához, és mindenkor biztosítja az emberek véleményének figyelembevételét, kizárhatja az ellenzéki pártok erőinek választási cikluson belüli felülkerekedését. Ebben a munkában fő eszközként jelenik meg a kormány és a civilek hatékony együttműködése.

Ma már tudjuk, hogy a pártokat elsősorban a hatalom megszerzése motiválja, mit sem törődve az általános erkölcsi alapelvekkel, a célt tekintik eszközhöz. Egyre inkább valósággá válik, hogy az úgynevezett klasszikus demokrácia tartalmi összetevői és értelmezése elszakadt az eredeti jelentésétől. Győzedelmeskedik az erővel szállított „eszi, nem eszi, nem kap mást” demokrácia, a klasszikus fogalom abszolút fellazulása és kiüresedése.

Az eszmék, izmusok 21. századig tartó harcos törekvéseit felváltja a pénz-hatalmasok világhatalmi terjeszkedése. Elszabadult a pénztőke birtokosainak éhsége. Ez a felfogás azt jelenti, hogy az ember csak eszköz, gépnék tekintendő. Nem kevesebb és nem több, mint egy automata. Ha a pénz urai az embereket a butítás futószalagjára tudják terelni, akkor előbb-utóbb a nemzetfogalom is elhalványul. Megvalósul az emberek szolgáskorba taszítása, a világpolgárok egyenzubbonyba öltöztetése.

A civilek még megállíthatják a száguldó sebességre kapcsolt, mániákus törekvést, a pénzüralmi rendszer világra kiterjedő térhódítását. A vágányzárát a szuverén nemzetekbe tömörült civilek összefogása jelenti olyan vezetőikkel, akik a népük bizalmából rájuk testált feladatokat becsülettel végzik, és a hasonlóan gondolkodó nemzetek népeivel, vezetőivel önkéntes szövetséget alkotnak. A pénzvilág urainak feneketlen gyomra már most is gyógyíthatatlan betegségre utal. A betegség diagnózisa ismert, és ezen az új mutáns sem változtat, mert a kór lefolyásának végső jelensége a birodalom halála. A világbirodalom pusztulása pedig a világéggel következhet be.

A pénz háttérhatalmának képviselői láthatatlan módon, függöny mögül irányítanak. A világcsendőr szerepét felvállaló legerősebb állam, az USA mögé bújva nyomulnak céljaik felé. Elavulttá tették a klasszikus közgazdasági és pénzügyi fogalmakat, a pénz önálló szereplővé vált, és spekulációs módon másodlagos tényezővé zsugorította a gazdaság termelési produktumait.

A pénztőke megkereste legerősebb társát, az irányításával működő állam katonai erejét. Világunkban az uralkodó szerepet most már a pénzhatalom és a tőle függő haderő képviseli. Az államok irányítói már zsebben vannak.

A pénzzel és katonai haderővel irányított politika nap mint nap keresi azokat a gyenge pontokat, ahol térnyerését biztosíthatja. Lopakodó módon kipróbálta a gyarmatosítás újszerű módszerét, kiszemelve Közel-Kelet és Afrika országait. Európa katonailag gyenge, és bár gazdasága erős, a vezetésére kialakított európai unió intézmény működése elégtelen. Az orosz–ukrán válság rést ütött az európai béke falán, és a 20. században kétszer megvalósult világháborúkra emlékezteti Európa országait.

Ázsiát a klasszikus gazdasági fejlődés röpíti, óriási potenciált jelent népességének hatalmas tömege. Az olcsó munkaerő magához vonzotta a legmagasabb technikai vívmányokat. Legfőképpen India és Kína állami szinten is kitanulta a modern technológia és technika továbbfejlesztésének leckéjét.

A rejtőzködő és lopakodó pénzhatalom próbálkozásait a közelmúlt történelme kiválóan megmutatta. Amerika csődöt mondott Vietnámban, Afganisztánban, Irakban. Birodalmi terveik ezeken a területeken egyelőre fennakadtak. Új módszer vált szükségessé, amelynek kezdetét az arab tavasz jelentette, merőben más körülmények között szocializálódott országoknak küldött, de nem igényelt demokráciaexporttal pántlikázva.

A politikai és gazdasági események mellett háttérbe szorult az érintett nemzetek civil polgárainak reagálása. Mondhatjuk azt is, hogy az események a civil világ feje fölött zajlanak, azonban egyre jobban lelepleződnek. A történelem során soha nem lehetett megkerülni az elnyomók elleni népi reakciókat. Mindig bekövetkezett a gyarmatosítók elleni fordulat. Az emberek nagy többsége, bárhol éljen is, a béke és a szabadság híve. Még abban is biztosak lehetünk, hogy az USA polgárainak túlnyomó része a békét és a biztonságot támogatja. Egy nemzet anyái sem gondolhatják úgy, hogy fiaik vérét egy szűk, uralkodni vágyó társadalmi réteg érdekében feláldozzák.

Magyarország népe 2010-ben lerázta a neoliberális uralom álnok rendszerét. Az elmúlt 6 évben példát szolgáltatott arra, miként képzeletű tágabb hazája, Európa, s benne a magyar nemzet polgárainak sorskérdéseit. Polgáraink kezdik megérteni, hogy életük és utódjaik jövője fontosabb társaik és a természet kirablásából származó gazdagodásnál. A fenntartható, évszázadokra biztosítható emberi élet a keresztény erkölcs szabályai

szerint tiltja a földadta adományok felfalását. Keresnünk kell a harmóniát embertársainkkal és a létünket biztosító istenadta természettel.

Miként lehetséges? A válasz nem egyszerű, de szilárd alapja a civil társadalom meghatározó erejének primátusa. Támasza a család, amely minden nemzet legkisebb lelki és gazdasági közössége. Védeni kell a demokrácia görög felfogás szerinti jelentését és tartalmi összetevőit, az erkölcs prioritására és a jogállamiságra figyelemmel.

A nemzeti feygyeres erők védelmi feladataira kell helyezni a hangsúlyt. El kell fogadni Helmut Kohl kancellárnak a szolidaritásról megfogalmazott tézisét, miszerint segítenünk kell a bajbajutottakon, „segíts, hogy ők is segíthessenek magukon”. Azaz élhessenek ott, ahol születtek, és építhessék hazájuk szebb jövőjét.

A 21. században élő civilek feladata a feje tetejére állított társadalmi piramis talpra állítása. Elsőbbséget kell hogy élvezzen a népek élni akarása, a Földön élő társadalmak közötti békesség, miközben a Föld természetadta kincseinek rablását meg kell szüntetni, és törekedni kell arra, hogy az utódok számára megőrizhetővé váljon.

A civil világ kontrollja nélkül nem működhetnek azok a szövetséges intézmények sem, amelyek a világ, illetve egy-egy kontinens irányítására alakultak. Így például az Európai Unió sem.

A Krisztus utáni 3. évezred új kihívások elé állítja az emberiséget. A nemzetek polgárainak érdekeik szem előtt tartása mellett napi figyelemmel kell kísérniük a politika és a gazdaság történéseit, és az általuk megválasztott vezetők tudatában kell tartaniuk, hogy a nép részéről átadott hatalom birtoklása csak meghatározott időre szól. A kormányzás milyensége dönti el a bizalom megtarthatóságát. A jó kormányzás alapvető feltétele, hogy a társadalom szabad polgárai, az általuk megválasztott kormánnyal harmonikusan együttműködve, a szolidaritás eszmeisége mellett szigorú erkölcsi és jogszabályi környezetben tarthassák az állam pénzügyeit. Ehhez az alapot a kincstárba befolyó adóforintok szolgáltatják.

A magánbankok mögött megbújó, pénzhatalmasokká felhizlalt uralkodni vágyók kordában tartása állami feladat. Az egyes emberekhez érkező spekulatív, számolatlan pénzmennyiség a korrupció melegágya, és vírusa a demokráciáknak. Az állami kézben lévő Nemzeti Bank mellett versenyhelyzetbe kell hozni azokat a kereskedelmi bankokat, amelyek működését az állami tőkebefektetés megfelelő arányával belülről lehet

kontrollálni. A magánrészvényesek osztalékának felső határát limitálni kell a tisztességes gazdagodás erkölcsi mértékének megfelelően. Az így működő bankok a fennmaradó nyereséget a költségvetésbe befizetik, ezzel megvalósulhat a pénzügyileg állami adófelügyelet alá helyezett tisztességes banki szolgáltatás, az államkincstár bevételeinek növekedése szélesíti a szolidaritást, a társadalom tagjainak jobb életet hoz.

Azt a kérdést, hogy miből gazdagodhatnak meg a pénzuralom birodalmára törekvők, a történelem során sokszor felvetették. A válasz egyszerű, a civil világ kizsákmányolásából. A pénz önmagában nem termelőeszköz, a forgatásából gazdagodók parazitaként élhetnek embertársaik nyakán. Amikor arról beszélünk, hogy ki kell alakítani az egyéni gazdagodás felső határait, nem arról szólunk, hogy a tehetség és a befektetett munka mennyisége kevésbé lenne fontos társadalmi tényező. Nem bűn a meggazdagodás, a mértékét azonban a társadalom akaratából működő kormányzásnak limitálnia kell.

Az előbb leírtak utópiának tűnhetnek, hiszen a pénz és a pénzemberek uralma ma már olyan méreteket öltött, amelyet szükséges visszafogni, de csak lépésről lépésre lehet. A szolidaritás a társadalomban legalább olyan fontos, mint a szabadság. Az emberek közötti kapcsolatok harmonizálásához elkerülhetetlen a szegény polgári lét arányának csökkentése és az emberi gazdagság erkölcsi mérce szerinti, önkéntes szolidaritáson alapuló, az állami érdekeket szolgáló kialakítása.

A népfelség státuszának védelme

Magyarországon működhet a demokrácia vívmánya, a népszavazás. A civilek megmutatták, hogy képesek saját sorsukat kézbe venni, sőt ha kell, folyamatosan kézben tartani. A pártok pedig akarva-akaratlanul kifordították köntöseiket, és láthatóvá tették igazi lényüket.

Az aktív cselekvő és a „gondolkodást másra bízom” kényelmes választópolgárok a jövőt tekintve sok munkát adnak a társadalom még erősebb kohéziója felé vezető úton.

A népfelség státusza, a hatalom tulajdonosként kezelése felelősséggel jár. Ezt a mindennél értékesebb tulajdont nap mint nap óvni kell. A feladat egyre szélesebb körű, mert a világban történt események nagy többsége

számunkra sem lehet közömbös. Érezhetjük e hatásokat nemcsak nemzetünk sorskérdéseiben, hanem családjaink életének befolyásolásában is.

Évezredek történelmi tapasztalata, hogy az emberek egyik vágya a másik ember fölé kerekedés. Mai felgyorsult világunkban ezt szolgálja hatékony eszközként a mammon.

Az ember, ha még létező kuckójából kidugja a fejét, hall és lát, érzékelheti, hogy a 21. század történelmét a feje fölött alakítják, a forgatókönyv megírásából kimarad. Annak idején Kolumbusz hajóival elindult a gyarmatosító hódítás, most pedig az éteren át folytatódik a nagytőke és a bankok pénzmachinációjával. Már nem kell ismeretlen kontinenseket meghódítani, most a feladat uralni a világ összességét.

Mondhatjuk, hogy ez maga a világméretű közrossz. Ha nincs ellenállás, ha a nemzet polgárai nem ébrednek, és ha cselekvésképtelenül tűrik, hogy sorskérdéseiket felhatalmazás nélkül megélhetési politikusok, bürokraták intézzék, beköszönt a pénzbunkó és bunkók társadalma.

A közép-európai országok a jövő zálogaként tekintenek az Európai Unióra, de a nemzeti társadalmakat áruként adni-venni nem lehet.

A magyarországi népszavazás eredménye nyílt levél Brüsszelnek és Európa lakóinak. Az aktív civil polgárok állásfoglalása három lábon nyugszik, és az Isten, a család, a haza szolgálatának fontossági sorrendjén alapul. Mi, magyarok, ragaszkodunk hitvallásunkhoz, és kitartunk mellette.

A brüsszeli és luxemburgi vagy éppen más, pártindítású kritikák a magyar népszavazás eredményét illetően gyáva emberek mondatai. Ők saját országukban az igaz demokráciát szűkítve nem merik népük véleményét népszavazással kikérni. Kritizálni a magyarokat csak akkor lehetne, ha országukban a befogadáspártiak szavazata több lenne, mint a szavazásra jogosultak 50%-a, és ezen belül az igenek aránya 98%-ra rúgna. Tudják, hogy ez lehetetlen, ezért szembemennek polgáraik többségének akaratával. Mi, magyarok, azonban azt mondjuk, hogy gyáva embereknek nincs hazájuk, és ezt vonatkoztatjuk bármely nép gyáva vezetőjére is.

Gondolkodj, alkoss, hass!

Az európai civilek közösségi identitásának megnyirbálása a klasszikus demokrácia alapjait veszélyezteti. A brüsszeli vezető bürokraták kéretlenül

úgy döntöttek, hogy Európa polgárait távol kell tartani saját sorsuk alakításától. Legyünk süketek, némák és cselekvőképtelenek! A képviseleti demokrácia útját pedig az Európai Parlament segítségével, pártpolitikai frakciók összeborulásával járhatatlanná tették.

Elérték, hogy országok polgárainak közvetlen érdekképviselete ellehetetlenült. Az Európai Parlament és a magát már föderatív kormányának elképzelő Európai Bizottság a valóságos politikai, gazdasági, társadalmi konfliktusokat, valamint a polgárok akaratát mellőzve egyre többször hoz diktatórikusnak tekinthető döntéseket.

A Lisszaboni Szerződés tatarozásra szoruló tartalmi elemei nem követik a világban zajló felgyorsult eseményeket. Az új jelenségekre képtelenek választ adni. Ez nem zavarja az EB-t és az EP-t, mert kezébe vette a jogszabályozást, és az Unió alapszabályát kikerülve helyettesítő törvényalkotásba kezdett. Lopakodó jogszabály alkotása ellentétes az Unió alapeszméjével, mert az EP és az EB intézményrendszere nem alkotmányozó testület. Ügyesen kihasználják, hogy az Európai Tanács a miniszterelnökök elfoglaltsága miatt nem tud megfelelő időt biztosítani az országokat és a bennük élő polgárokat érintő sorskérdések alapos megvitatására.

Az sem véletlen, hogy az európai civilizációt érintő bevándorlási katasztrófa ügyében az Európai Bizottság részéről a kezdetekkor nem történt értelmezhető állásfoglalás. Így lehetséges, hogy az Európai Tanácsban a miniszterelnökök még mindig a végtelenné tűnő tárgyalási viták hálójában vergődnek. A demokrácia fellegvárának mondott Európai Unióban magas rangú tisztségviselők, látva a bizonytalanságot, durván és kategorikusan visszautasítják a migránshelyzettel kapcsolatos egyetlen, a népfeltség elvét tiszteletben tartó népszavazás megrendezését.

Az európai nemzetek polgárságát kiskorúnak, még inkább balgának tekintik, olyanoknak, akiknek képessége elégtelen ahhoz, hogy sorsuk irányításába beleszólhassanak.

Az EU intézményesített rendszere lehetővé teszi, hogy politikai érdekeik mentén egyesek vagy néhány szolgálatukban álló uniós vezetők önhatalmúlag Európa polgárainak jövőjéről megkérdésük nélkül döntsenek. A helyzet tényyszerűségét aláhúzza, hogy Merkel kancellár asszony a migránsoknak szóló meghívóval már-már Európa ezeréves civilizációját rombolva, az öslakosság kipusztulását idézi elő. A megélhetési, kontra-selektált uniós vezetők a téves úton Merkelt vakon követve hálálják meg

kinevezésüket. Látható módon a német kancellár asszony országa gazdasági erejét maga mögött érezve bekebelezte az Unió irányítását. Az Unió civiljeit azonban ez a tény gondolkodásra készteti.

A pénzhatalmasok kezében tartott hírközlési bunkó naponta lesújt, és ha nem védekezünk, magunk is az eszköz nevéhez idomulunk, bunkóvá válunk.

A polgári kezdeményezés uniós jogi szabályozása készakarva lehetetleníti el a civilek hatékony fellépését, a kontinens jövőjével kapcsolatos véleményalkotást. Ennek a jogszabálynak az elfogadása piszkos, áldemokratikus munka volt. A jövő első feladatai közé tartozik az európai polgári kezdeményezésekről szóló jogszabályozás gyökeres megváltoztatása, ezzel együtt a civil lakosság véleményét hatékonyan biztosító megoldás létrehozása.

Az európai civil társadalom megkerülhetetlen feladata a Brüsszelben kialakult áldemokrácia helyreigazítása az európai emberek hathatós közreműködésével. A közvetlen civil kontrollt határozott és alátámasztott formában kell megjelenítenünk. Kordában kell tartanunk egyes nagy egójú politikusok világuralmi törekvéseit.

A civil társadalom legnagyobb ereje az önszerveződés. A szervezeti formában működő civilek ellensúlyozhatják a hatalmaskodókat. A klasszikus demokráciára épülő nemzetállamok, kiemelve az Európai Unió tagjait, cselekedeteikkel soha nem irányulhatnak egy másik szuverén állam ellen. Ugyanakkor az egyes nemzetek történelme során kialakult lokális civilizációs értékek erőszakos megmásítására sem lehet parancsokat osztogatni. Az Unióba lépés az egyenrangúság elismerése mellett az előre megkövetelt csatlakozási előírások teljesítésével történt. A nem szabályozott, újonnan megjelenő politikai, gazdasági és társadalmi jelenségeket az államok önállóan ítélik meg, törekedve arra, hogy ezekre lehetőleg közösen elfogadott szabályozást alkalmazzanak.

A történelem kereke forog. Az uniós jogszabályok reformálására szükség van. Csak olyan jogszabályok elfogadhatók, amelyek az Unió tagjai részéről teljes konszenzussal rendelkeznek. Az új szabályozások tartósságát jelenti, hogy azokat a tagállami parlamentek is jóváhagyják. A jogszabályok részletes, írásban foglalt értelmezése kizárja a kettős mérce alkalmazását. A jogalkotási törekvések lényege, a teljes konszenzus és a helyi parlamentek jóváhagyása azért fontos, mert a később bekövetkező országgyűlési válasz-

tásokhoz kapcsolódó, periodikusan változó európai parlamenti többség sem lehet jogosult a szuverén államok döntéseit átírni, átértelmezni.

Intézkedéseket igényel az uniós és nemzeti döntési kompetencia világos szétválasztása. A népfelség elvét sem a nemzeti, sem az uniós képviseleti demokrácia nem írhatja felül!

A CÖF-CÖKA világos cselekvésre hívja Magyarországot és Európa civiltételeit. Alkossunk véd- és dacsövetséget kontinensünk keresztény civilizációjának védelmére. Értessük meg Brüsszellel, hogy „Semmit rólunk, nélkülünk!”. Már dolgozunk az Uniós Civil Nemzeti Liga létrehozásán. „Alulról” szervezve, a nemzetek hazaszerető lányainak, fiainak akaratából. Nagycsaládként kívánunk reagálni közös sorskérdéseinkre. Határozzuk meg konstruktivitásunk feladatait és ellenállásunk alaptéziseit. Kiindulásunk alapja legyen az Isten, a család és a haza fogalmak tisztelete. Cselekvéseink célja Európa szuverenitásának, identitásának védelme, kifelé defenzív módon, befelé építő szándékkal. Támogassuk a közjót, ismerjük fel és utasítsuk el a közrossz térnyerését.

NÉHÁNY ALAPTÉTEL A CIVIL TÁRSADALOMRÓL

---

1. A civil társadalom a közélet-orientált, aktív állampolgárok és azok csoportjainak világa.
2. A civil társadalom nem létezik demokratikus állam nélkül; a civil társadalom és az állam viszonyát egyenrangúság és partnerség jellemzi.
3. A civil társadalom jogilag és alkotmányosan független az államtól; működését szabadon, önálló céljai és döntései szerint alakítja.
4. A civil társadalom az állammal szemben őrzi az állampolgárok függetlenségét, védi szabadságukat, vagyonukat, jogaikat.
5. A civil társadalom a demokrácia alapja; az állam hatalma a civil társadalomból ered, és oda is tér vissza.
6. A civil társadalom a részvételi demokrácia iskolája és terepe.
7. A civil társadalom és az azt képező állampolgári csoportok elvégzik az állam ellenőrzését; számon kérik rajta a demokrácia jogi, politikai és normatív elvárásait.
8. A civil társadalom a társadalmi csoportok, a nemzetközösség erkölcsi követelményeit számon kéri az államon.
9. A civil társadalom – mint a hatalom forrása – a demokráciától, annak normáitól és erkölceitől eltávolodott, illetve a civil társadalmat megszüntetni szándékozó állammal szemben felléphet, és kötelessége is fellépni.
10. A civil társadalom az a közvetítő közeg, amelyen keresztül az egyén képes azonosulni a közösséggel, a társadalommal és a nemzettel, s rajta keresztül eljut az államig. E folyamat során válik az egyén önző individuumból felelős állampolgárrá (honpolgárrá, citoyenné).
11. A civil társadalom az állammal együttműködve törekszik a közjó megvalósulására.
12. A civil társadalom nem a hatalomra tör, hanem a társadalmi és szociális konfliktusok kezelésére és feloldására, egyes, az állam számára megoldhatatlan feladatok átvállalására, valamint a közélet demokratikus normák és erkölcsök szerinti befolyásolására.

13. A civil társadalom szakmai szervezetein keresztül felszólal, véleményt mond és egyenrangú egyeztetéseket folytat az állammal, amennyiben az állam a civil társadalom működését, tevékenységét, jogi és intézményi kereteit érintő törvénykezésbe, jogszabály-módosításba, rendeletalkotásba stb. kezd. Elvárja és kiköveteli, hogy nélküle ne döntsön az állam a civil életet illető ügyekben.

14. A civil társadalom szervezetei államhatárokon átívelő, nemzetközi civil kapcsolatokat hoznak létre, beleértve ebbe többek között az Európai Unió intézményeit és fórumait is.

15. A civil társadalom Európai Unió szinten is törekszik az „európai állam” kontrolljára, a demokratikus normák nemzetközi szintű számonkérésére.

A SZERZŐKRŐL

Dr. Csizmadia László a Civil Összefogás Fórum alapítója, a Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány elnöke, a Nemzeti Együttműködési Alap Tanácsának elnöke.

Dr. Fricz Tamás politológus, a politikatudomány kandidátusa (PhD), a Civil Összefogás Fórum alapítója, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézetét és Archívum tudományos munkatársa.

Dr. ifj. Lomnici Zoltán PhD alkotmányjogász és ügyvéd, a Civil Összefogás Fórum szóvivője, a Jogi és Gazdasági Kabinet vezetője.

Dr. Papp Miklós görögkatolikus lelkész, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Erkölcszociológiai Tanszékének tanszékvezető docense.

IRODALOMJEGYZÉK

- Almond, Gabriel A. – Verba, Sidney: *The Civic Culture*. Princeton University Press, Princeton, 1963.
- Habermas, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Századvég Kiadó, Budapest, 1993.
- Hegel, G. W. F.: *A jogfilozófia alapvonalai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
- Linz, Juan J. – Stepan, Alfred: *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD, 1996.
- Merkel, Wolfgang: *Systemtransformation*. 2 Auflage. VS Verlag, Wiesbaden, 2010.
- Tocqueville, Alexis de: *A demokrácia Amerikában*. Európa Kiadó, Budapest, 1993.

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
A CIVIL TÁRSADALOM FOGALMA	7
A civil társadalom történeti „kialakulása”	7
A civil társadalom Nyugaton és Közép- és Kelet-Európában	13
A civil társadalom Magyarországon	16
A CIVIL LÉTMÓD ERKÖLCSI ALAPZATAI	21
A civil önbecsülés	21
Civil cölöpök: alapértékek és alapjogok	25
Minden vallás egyformán partner?	29
A testvéries együttműködés és testvéries versengés antropológiája	30
Házasság, család, közepes közösségek	32
Civil kulcsfogalmak: szubszidiaritás és szolidaritás	35
Civil lelkiismeretesség, civil kurázi	38
Amiről nem tudunk, nem hiányzik... ..	44
A CIVIL TÁRSADALOM SZABÁLYOZÁSA	45
Az Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlata	48
Civil szervezetek az Európai Unióban	51

POLGÁROK ÉS KÖZÖSSÉGEIK EGYSÉGE ÉS ELLENTÉTE	59
Mi a fontosabb: az eszme vagy a valóság?	60
Az igazságosság vágyalom vagy szükségszerűség?	62
A politika metakommunikációja	63
Az egyéni civil hozzáállás	68
A népfelség státuszának védelme	72
Gondolkodj, alkoss, hass!	73
NÉHÁNY ALAPTÉTEL A CIVIL TÁRSADALOMRÓL	77
A SZERZŐKRŐL	79
IRODALOMJEGYZÉK	80

A kötet megjelenését támogatta:

CIVILITIKA, A NÉPFELSÉG TUDOMÁNYA

Első kiadás

Kiadta: Méry Ratio

Felelős kiadó: Méry Gábor

Kiadói koordinátor: Lelkes János

Szerkesztette: Laczkó Katalin

A könyvet tervezte: Fodor Tamás

Nyomta és kötötte: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

ISBN 978-615-5700-07-1